

Politik uden grænser
Nagasaki's klokker
Der er jo grund til at være bange

Det glædesløse samfund

* Praktiserende læger slækker på deres professionelle kyndighed og snakker sig kammeratligt til rette med patienten. Lærere tør ikke fortælle forældre, hvad der er godt for barnet. Ja, selv forældre tør knap nok sige fra over for barnet. Den kompetente patient, det kompetente barn, ja den kompetente bruger spiller første violin og uden blusel spørger brugeren: »Hvad kan jeg bruge dig til?«

Lader terapeuter og pædagoger – og alle andre, der gør sig ud i professionel pædagogisk virksomhed – sig spænde for brugermentaliteten, ender de som tjenende ånder med at tabe glæde ved deres metier. Det er ved at ske.

Selvfølgelig kan man få en læge til at sige: »Jeg er glad for mit arbejde.« Men er det kun bag den lukkede dør, lægen kan sige: »Yes, sådan« for sin behandlingssucces, så er det en indestængt glæde. Modsat egentlig glæde, der er at kunne meddele sig ud over sig selv til andre. Professionel pædagogisk virksomheds glæde er at kunne bruge sin overlegne viden i en god sags tjeneste. Men tabet af glæde gør, at vi har udsigt til et glædesløst samfund, der lider af en generel formynderibekymring og en overdreven respekt for brugeren.

Få terapeuter og pædagoger siger, at de ved, hvad der er godt for andre mennesker, og at de har en vilje til at tage ansvar for dem – også mod deres ønsker. At tale på andres vegne er blevet respektløst, da alle skal svare for sig selv. Og Guds nåde og trøst til den lærer, der ikke lytter til elevernes almindelige snakkesalighed. Det går ikke midt i en utålelig selvtematiserende mener-kultur, hvor mantraet er, at »Også det, du siger min ven, er guddommeligt at høre på«.

Terapeuter og pædagoger er blevet professionelle-pas-på-etikere, der griber for hurtigt ind på den ene side, og som samtidig ofte er for formynderibekymrede på den anden side. Resultaterne er forstemmende. Forhastede indgreb gør, at drilleri bliver forvekslet med mobning, at være nedtrykt forvekslet med at være deprimeret, at være alene forvekslet med at være ensom og så videre i

den almindelige skrækindjagethed. Formynderibekymringen betyder, at forbud eller påbud er ilde set, det er tilbud derimod ikke.

Vore dages brug af tilbud udtrykker en vilje til at respektere andres værdier – selv når værdierne ikke er respektable. Terapeuter og pædagoger har tabt viljen til at intervenere med henblik på, at de beslutter ændringer ud fra deres indsigt i, hvad der er godt for andre mennesker. Den sølle indsats, vi derfor lader for eksempel socialrådgivere komme af sted med kan lyde sådan: »Hvis du absolut vælger at ryge og drikke dig ihjel, kan du så ikke gøre det på en måde, der ikke generer os andre!«

Respekten er nivelleret, og for en faglig stolthed og glæde ved sin indsats er det fatalt. Og forsøget på at kompensere for afkaldet på kyndighed ved at opbygge emotionelle, intime og ligeværdige forhold til brugerne gør blot ondt værre: At slække på sin professionelle kyndighed til fordel for en rent menneskelig og kammeratlig optræden fører til diletterteri og understreger glædestabet ved professionel pædagogisk virksomhed. Skidt med det, kunne man indvende, så længe der er brugertilfredshed. Min tese er imidlertid, at glædestabet også rammer brugerne. Brugerne regner nok med, at den professionelle er til stede for at yde ham en service, og er ikke interesseret i for eksempel lægens medfølelse eller kommunikation i sig selv, men i en serviceydelse – som i visse metier kan være en professionel medfølelse eller kommunikation.

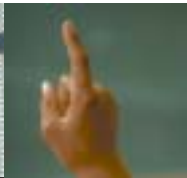
I stedet for at gøre terapeuter og pædagoger til triste halehæng til brugerne, så skal vi bryde forstemtheden ved at vaccinere pædagogisk virksomhed mod uprofessionelt kammerateri med brugerne. Respekten for rangordning må genrejses ved, at professionel pædagogisk virksomhed præsenterer sig med en ærbødighed, der aftvinger respekt i andres øjne. En terapeut skal ikke forsøge at snakke sig ud af en faglig magtesløshed, når ekspertens redskaber ikke slår til. En lærer skal ikke kræve at være elsket af sine elever, men forsøge at være afholdt af faglige grunde. ▲

4

Politik uden grænser

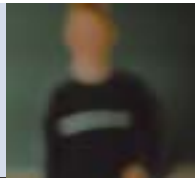
Voldsspsykopati eller sundt politisk engagement? Hvad er baggrunden for de voldsomme aktionsformer, vi har set ved de seneste års topmøder? Interview med historiker og ph.d.stipendiat René Karpantschof.

8

Idealet om elevens selvbestemmelse

Læreren er konfronteret med et krav om at tage hensyn til den enkelte elevs personlige udvikling. Et krav, der betyder, at læreren skal bestemme mindre over eleverne, og at eleverne skal bestemme mere over sig selv - eller? Interview med lektor ph.d., cand.pæd.pæd. John Krejler.

12

Kommentar: Om frøer og tudser – om brugen af lykkepiller

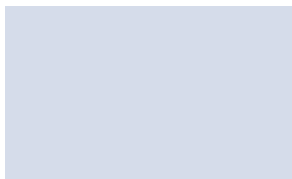
Ekspert vurderer, at der går 200.000-300.000 mennesker med depression omkring i det danske samfund. Det kan ikke være tilfældet. Det påståede høje antal skyldes en vilje til at forveksle almindelig nedtrykthed med sygdommen depression, mener rektor Lars-Henrik Schmidt og sekretariatschef Claus Holm.

14

God ledelse giver god plads

Vi har et samfund, der bliver mere og mere polycentrisk og svært at kontrollere, samtidig med at de ledelsesmæssige tiltag er de samme, som de altid har været. Vi må formulere nye krav til fremtidens ledere. Interview med lektor Hans Henrik Knoop.

16

Hvilken kultur taler vi om

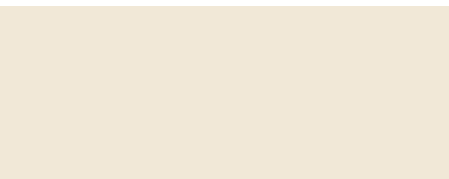
Identitetsforvirring. Den kultur, som skolebiblioteket skal formidle, er ikke længere helt entydig, så hvor er skolebiblioteket på vej hen? Det skal en ny undersøgelse blandt skolebibliotekarer være med til at afdække. Interview med cand.pæd. Tom Jørgensen.

18

Der er jo grund til at være bange

Hvis terroraktioner, flystyrt, bombninger og milbrandbreve har været hård tv-kost for den voksne befolkning, hvordan har det så ikke været for børnene, der ikke har kunnet undgå at følge med i den intensive dækning, der har været af de uhyggelige begivenheder i dette efterår? Interview med psykolog Anne Maj Nielsen.

22

Bøger: Nagasakis klokker

Enhver tid har sine bøger, og de fleste bøger har deres tid – både når det gælder forskellige tider og sider af livet og når det gælder forskellige tider i løbet af en dag. Der er ganske få bøger, som gør et udsletteligt indtryk på os, fordi de i en eller anden forstand får alle siderne og tiderne til at smelte sammen. En sådan er 'Nagasakis klokker' af Takashi Nagai, skriver Carl Winsløw.

24

Analyse: Konsulent eller forsker?

Der stilles stigende krav til Danmarks Pædagogiske Universitet om at tjene penge ude i byen på rekvirerede opgaver, fondspende og sponsorer. Men budgetforventningerne opfyldes kun trekvart, og det sætter systemet under pres – og åbner op for nogle uheldige scenarier for DPU's forskningstrategi og for forskerne. Analyse af sociolog og journalist Jørgen Øllgaard.

Asterisk • 2 • december • 2001

Redaktører: *Lars-Henrik Schmidt (ansvarshavende), Steen Bruun Jensen, Claus Holm*
Redaktionskomité: *Martin Bayer, Ida Wenzel Winther, Søren Nagbøl, Pernille Hviid, Signe Pildal Hansen*

Redaktionens adresse: Danmarks Pædagogiske Universitet, Rektoratet, Emdrupvej 54, 2400 København NV
Abonnement: Lisbeth Hartmann, lh@dpu.dk, telefon 39 66 32 32 + 2053
Asterisk udkommer 6 gange om året. Abonnementet er gratis.

Layout: Rumfang ApS
Forsidefoto: Polfoto (miltbrandbakterier)
Tryk: Levison+Johnson+Johnson
ISSN nr.: 1601-5754
Oplag: 10.000

Voldspsykopati eller sundt politisk engagement?

Hvad er baggrunden for de voldsomme aktionsformer, vi har set ved de seneste års topmøder?

4

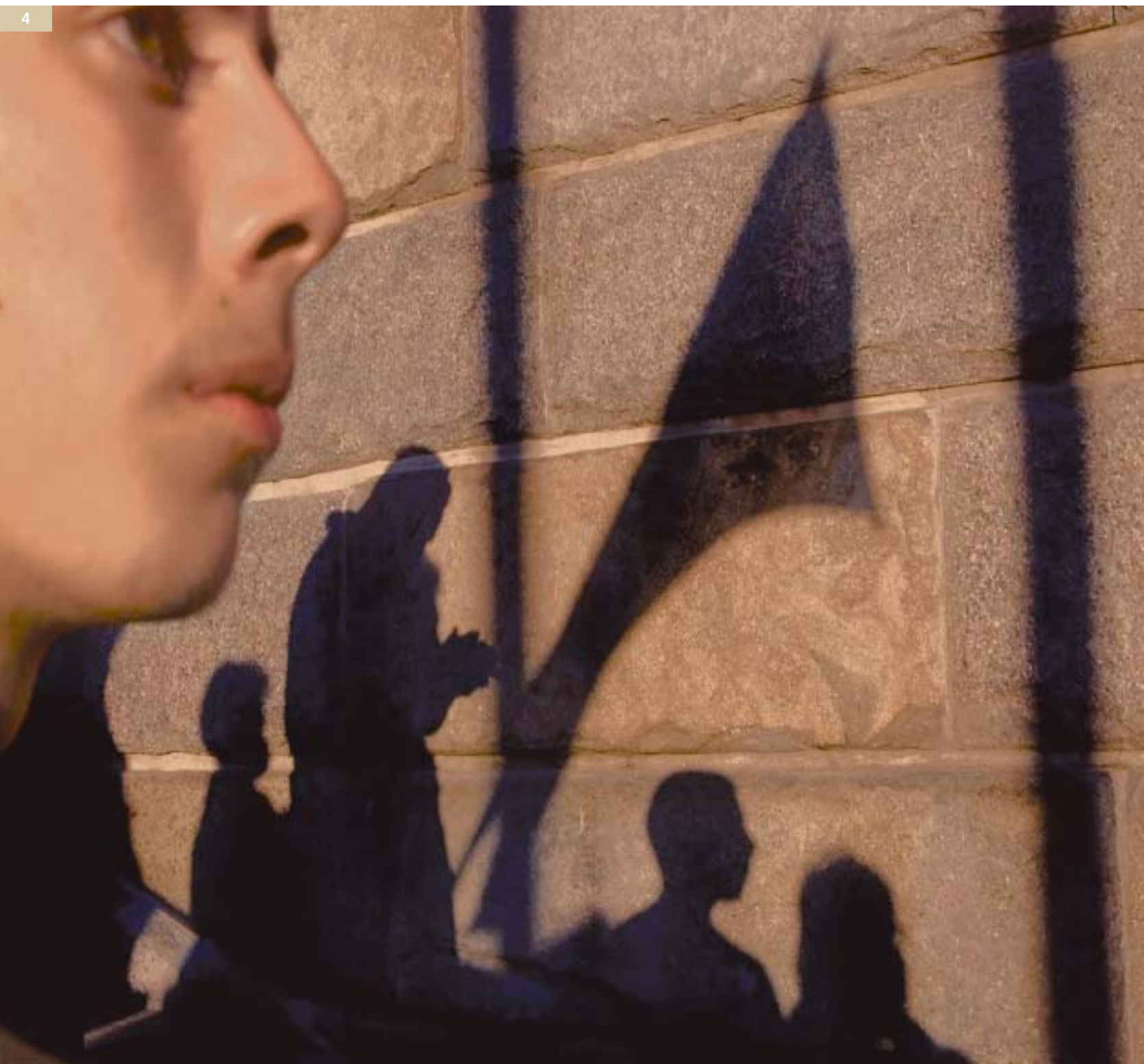

FOTO: POLIFOTO

Politik uden grænser Af Steen Bruun Jensen

* Hvad foregår der i hovedet på de unge sortklædte mennesker, når de går amok og kaster brosten og flasker mod politiet, som de har gjort under de seneste års topmøder i Seattle, Prag, Genova og Göteborg? Er det et udtryk for politisk protest, voldsromantik eller et særligt stammeritual for jeg-svage unge mennesker på jagt efter en identitet?

Hvis man spørger historikeren René Karpantschof, der gennem flere år har beskæftiget sig med sociale bevægelser og græsrodsaktioner, så mener han, at selvom demonstrationerne rummer lidt af det hele, så er baggrunden først og fremmest politisk. En protest mod magtens mennesker og institutioner og mod de ikke-folkevalgte, elitære forsamlinger. Og som sådan er de nuværende bevægelser og demonstrationer ikke så forskellige fra tidligere tiders:

»Sensationsværdien er blevet overdrevet. Nu er det pludselig nyt, at der er kropslighed i protesterne, men i starten af sidste århundrede kunne man virkelig tale om, at der skete noget nyt. Der er en tendens til at overvurdere de individualistiske motiver, det ekspressive, kropslige og identitetsskabende, i den aktuelle bevægelse. Det gælder især for medierne, men også for mange forskere. Det bygger på en manglende viden om, hvad der er nyt, og hvad der er gammelt, og det er også temmelig uegnet til at forklare de udviklinger, der er i bevægelserne for tiden«, siger René Karpantschof, der i øjeblikket er i gang med et ph.d.-projekt på Sociologisk Institut på Københavns Universitet under titlen 'Demokrati i dybden – tilblivelsen af moderne politisk kultur i Danmark'.

Derfor synes han heller ikke, at man bliver meget klogere af at forklare de unges aktioner som en leg med æstetik og symbolik, omend han anerkender, at disse elementer er tilstede.

Interessekamp eller stammeritual?

»Man kan godt lide at se ud, udruste og bevæbne sig på en bestemt måde. Det har symbolværdi både indbyrdes og over for andre, der kan se, at her er nogen, der vil gå hele vejen. Maskeringen signalerer, at man synes, at det er i orden at overtræde loven, fordi man har retten på sin side. Det har afgjort nogle romantiske elementer, og det er med til at skabe identitet. Man får nogle gevinster ved at være med. Men det her gælder ikke kun for bz'ere og autonome. Alle bruger jo symbolske og rituelle virkemidler som for eksempel faner, sange og kampsymboler. Det gælder både kongehuset, militæret, politikerne og politiet, der, hvis nogen er omkommet i tjenesten, stiller med 1000 mand med hvide huer, taler og flag. Og som har deres egen måde at gejle sig op på i kampsituationer ved at slå i takt med stave på skjoldene osv.«, siger René Karpantschof.

»Det kan godt være, at der er nogen, der først og fremmest er tiltrukket af romantikken og de æstetiske virkemidler, men spørgsmålet er, om det forklarer noget. Det forklarer ikke, hvorfor bevægelserne bliver store nogen gange, og hvorfor og hvornår de bruger bestemte udtryk og aktionsmidler. Derfor vil jeg hellere inddrage nogle andre forklaringer, der har noget at gøre med skiftende politiske muligheder for radikale grupper i samfundet, nye alliancemuligheder og nye politiske dagsordener«, siger han.

»Nogle betragter bare fænomenet som postmoderne stammeritualer, men jeg ser det som en kollektiv interessekamp i bestemte politiske kontekster, der forandrer sig over tid. Det giver en bedre forklaring på, hvad der foregår, end hvis man betragter det som selviscenesatte ritualer i en særlig postmoderne samfundsorden, hvor ingen ved, hvem de er, og hvordan de skaber sammenhæng. Jeg synes ikke, at

det har særlig god forklaringskraft. Hvis man ser på den tidlige bonde- eller arbejderbevægelse, så var den også fyldt med symbolske og rituelle virkemidler, og det var netop med til at skabe en arbejderidentitet ved møder, aktioner og konfrontationer med politi og højretilhængere. Men det var jo ikke kun derfor arbejderbevægelsen opstod og udviklede sig, som den gjorde«, siger René Karpantschof.

Ifølge ham har nye bevægelser og kampagner brug for en konkret anledning for at blive sat i gang. En sådan anledning var WTO-topmødet i Seattle forrige år, hvor en række af de antiimperialistiske grupper og venstrefløjsaktivister, der havde svært ved at finde et ståsted efter den kolde krigs ophør, fandt sammen i globale netværk, der arbejder sammen for bedre miljø, mindre ulighed og mod den neoliberale verdensorden.

Over grænsen

»Det måtte ske. Principielt er der altid grund til at demonstrere, men der skal særlige betingelser til at sætte det i gang. En konkret anledning – som for eksempel Vietnamkrigen, en miljøkatastrofe eller som her Seattle – kan være det, der gør det klart for aktivisterne, hvem man er oppe imod og samtidig giver troen på, at der nu kan udrettes noget«.

Demonstrationerne i Seattle blev usædvanlig hårde, men ifølge René Karpantschof var det ikke til sigtet.

»Der blev protesteret på en provokerende måde. Men man plejer ikke at starte med at sidde derhjemme og lave molotovcocktails. Det starter med protester, der går over grænsen, og det gør det for at presse dem, som man henvender sig til, og for at gøre alle andre opmærksomme på, at her er en konflikt, man skal forholde sig til. Man kunne jo have ▶

- ▶ holdt alternative seminarer og sendt protestskrivelser i store kasser og holdt demonstrationer mange kilometer væk, hvor det var tilladt. Men det ved man ikke er nok, hvis man skal på banen. I Seattle valgte man at blokere og trænge ind på forbudte områder og dermed sætte en kæp i hjulet for at manifestere sin kritik. Altså at det er lukkede forsamlinger, der ikke er demokratisk valgte ud fra aktivisternes demokratiforståelse. Og det sker typisk ved konfronterende aktionsformer«, siger René Karpantschof.

Hvor konfronterende, de bliver, er ikke bestemt på forhånd, men afhænger helt af det videre forløb, siger han:

»Det kommer an på, hvordan ordensmagten og andre aktører reagerer. Man starter aldrig med de vildeste aktionsformer. Men senere hen kan der udvikles en strategi blandt i hvert fald en del af demonstranterne, hvor man angriber først, fordi man har erfaringer med, hvordan det vil gå fra tidligere demonstrationer. Man tænker over hvilke aktionsformer, der får en positiv effekt i forhold til målet, så normalt er det ret rationelt, hvordan man agerer. Den enkelte person kan naturligvis godt miste besindelsen, men gruppen som sådan reagerer rationelt eller taktisk bestemt.«

René Karpantschof mener ikke, at urolighederne er entydigt optrappet. De radikale aktivister har blandt andet af taktiske hensyn forsøgt sig med ikke-voldelige konfrontationsformer for at opnå sympati. Ud fra den betragtning, at hvis man kan vinde titusinder af mennesker, der vil være med til at sætte sig ned på veje og afspærre områder, så lægger man et langt bedre pres end med vold. Derfor har ordensmagten i virkeligheden en interesse i at få volden til at eskalere, fordi den alt andet lige er nemmere at håndtere. Og da der er folk fra mange lande i demonstrationerne, og selvdisciplin ikke er det mest fremherskende træk i de kredse, så har politiet let ved at provokere til voldelige konfrontationer.

Politiets vold

»Den værste vold kommer fra politistyrkerne. Man kan diskutere, om de har ret til det, men det er et faktum, at langt de fleste af de tilskadekomne er

blandt demonstranterne. Konfliktforløbet kan ikke forklares ved, at der har siddet nogle autonome grupper og planlagt det fra start til slut. Det handler også om, hvordan politiet reagerer på dét, der er blevet planlagt«, siger René Karpantschof, der frygter for, hvordan EU-topmødet i København udvikler sig næste forår:

»Det kommer til at betyde meget, hvilken strategi politiet i København lægger. Og indtil videre er det foruroligende, hvad man hører. Det spændende er, om de vil følge den samme strategi, som ordensmagten har gjort i Göteborg og Genova, hvor de har slået først og hårdt og lidt for bredt, så de er sikre på at få det hele med. Det er med til at eskalere tingene. Når de slår til mod lovlige demonstrationer og ikke-voldelige ulydighedsaktioner, så er det nok ud fra en stress-strategi, der skal tage initiativet fra demonstranterne, men spørgsmålet er, om det ikke fører til værre uroligheder end, hvis de lader demonstranterne i fred eller nøjes med at skubbe lidt til dem. I Sverige havde selv de autonome demonstranter en Gandhi-agtig indfaldsvinkel, men det er der ingen, der husker. Nu husker man en masse autonome, der knuste en gågade, og politiet der måtte gribe ind. Der forsvinder mange af de konkrete handlingsforløb i dagspressen«, siger han.

Siden Göteborg har vi desuden oplevet terroraktionerne den 11. september, og det har ganske givet også en indvirkning på, hvordan demonstranterne vil forløbe.

»11. september bliver jo inddraget i debatten af forskellige aktører. Så er det bare, hvem der er dygtigst til at bruge det. Nogen vil bruge terroristbegrebet meget bredt om alle, der er i opposition til en regeringsform. Men terrorisme er at dræbe almindelige civile med det formål at sprede skræk og rædsel, og i den forstand har aktivisterne ikke det mindste med terrorisme at gøre. Det vil selvfølgelig påvirke stemningen, for man bliver træt af vold og ballade. Politisamarbejdet udbygges og der strammes op på holdningen til, hvilke rettigheder folk, der overtræder loven med et politisk formål, har. Det kan godt ende med, at aktivisterne mister endnu flere rettigheder til at demonstrere og rejse frit mellem lande. Topmødeaktionerne og den 11. september kan betyde, at det går lidt tilbage for demokratiet. Hvis ansvar det er, kan man så diskutere. Men det er bekymrende.«

To skridt frem og et tilbage

René Karpantschof mener, at globaliseringsaktivisterne har begået fejl ved at tale mere om gadekampe og politivold end globalisering, gældslettelse, østudvidelse og demokratisk underskud eller hvad der ellers har været relevant i forhold til topmødernes dagsorden, men:

»Jeg synes, at der er kommet noget ud af det. Nu ved vi jo ikke, hvad det her ender med, men der har bestemt allerede været succeser set fra demonstranternes side. Og det har givet nye muligheder for grupper, der har været isolerede og på vej ned ad bakke. Situationen er blevet gunstig for dem, der gerne vil lave noget om. Men samtidig må jeg sige, at de muligheder, de havde i sommer, dem udnyttede de ikke særlig godt. De autonome sagde ikke forfærdelig meget, og ATTAC kom stort set kun ud med budskabet om, at de var imod de voldelige. De troede, at jo mere de tog afstand fra vold, jo mere opbakning ville de få, men de får kun nye tilhængere ved at vise, hvad de står for. Så de har ikke været gode til at udnytte den store opmærksomhed. Ikke desto mindre er det to skridt frem og kun et tilbage for globaliseringsbevægelsen, for der er sat en ny dagsorden og en ny generation af unge er gjort opmærksom på, at der kan gøres noget. Så må man se, hvordan det bliver brugt. Det er i hvert fald en bedre situation end for nogle år siden. Efter Murens fald kunne man tro, at det var slut med unge, der protesterede i større stil«, siger René Karpantschof.

»Når der sker noget nyt i større stil, så er der nogen, der går lidt over grænsen – og kan være med til at rykke grænser. De er jo ikke faste. Det er historisk bestemt, hvad der er lovligt og ikke-lovligt. Da arbejderbevægelsen mødtes på Nørre Fælled i 1872 var det konfronterende, fordi de ikke måtte mødes der, og så fik vi Slaget på Fælleden. Da slumstormere og universitetsstuderende begyndte at besætte offentlige bygninger, tomme huse og Christiania gik det også ud over, hvad man normalt måtte, men så blev det en rutineaktionsform og blev efterhånden nogenlunde accepteret. Det samme gjaldt blokader af arbejdspladser. Der bliver altid rykket ved grænserne i starten, ellers sker der ikke noget«, siger han. ▲

Den værste vold kommer fra politistyrkerne. Man kan diskutere, om de har ret til det, men det er et faktum, at langt de fleste af de tilskadekomne er blandt demonstranterne. Konfliktforløbet kan man ikke forklare ved, at der har siddet nogle autonome grupper og planlagt det fra start til slut.

Idealet om elevens selvbestemmelse Af Claus Holm

* At være et selvbestemmende menneske er et ideal, der har stærke historiske rødder i europæisk politik og kultur. Et ideal som lovgivning, institutioner og mennesker er stærkt prægede af. Men hvem kan leve op til det? Hverken lærer eller elev kan bestemme, om de vil i skole eller ej uden at løbe ind i sanktioner. De kan heller ikke selv bestemme, hvad de vil arbejde med og i hvor lang tid. Fag og skema-lagte timer er simple krav i skolens hverdag. Skolen er en del af et offentligt system, der på forhånd har sat grænser for, hvad læreren og eleven kan gøre. Ikke desto mindre er idéen om elevens selvbestemmelse blevet en del af folkeskolens dagligdag. Folkeskoleloven fra 1993 forpligter læreren til at medvirke til at tage hensyn til den enkelte elevs alsidige udvikling i en skole, hvis dagligdag og undervisning skal bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

I ph.d.-afhandlingen 'At konstruere professionel individualitet' – om lærerens brug af talen om selvbestemmelse har cand.pæd.pæd. John Krejsler fra Institut for Pædagogisk Sociologi ved Danmarks Pædagogiske Universitet vurderet lærerens strategiske spillerum, når han iscenesætter samværet med eleven ved at tale om elevens selvbestemmelse. Kvalitative interview med og analyser af fem nye læreres syn på elevens selvbestemmelse er baggrunden for vurderingen.

Magtens flade sprog

»Lærerne mener, at det er vigtigt at give plads til elevens selvbestemmelse ved at undervise mindre og vejlede og inspirere mere, ja i det hele taget ikke styre så åbenlyst. Lærerne vil derfor gerne føre ligeværdige samtaler med eleverne. Problemet er, at den ligeværdige samtale ikke eksisterer. Den er et

ideal, man højest kan og sikkert også bør tilstræbe«, siger John Krejsler og påpeger:

»Forholdet mellem lærer og elev er ulige. Læreren ved normalt mere end eleverne gør, hvorfor skulle eleverne ellers gå i skole i mindst ni år. Men i dag har folkeskolen, der jo er indlejret i et hierarkisk system, et gennemtrængende ideal om elevens selvbestemmelse, som ikke er let for lærerne at vedstå. Derfor taler lærerne ofte i et fladt demokratisk sprog, der antyder, at eleverne har mere at sige, end tilfældet er. Læreren er fortsat kommunikationseksperter, der har bedre argumenter end eleverne. Og eleverne kan ikke få lov til at bruge deres selvbestemmelse, som de vil. For eksempel fortalte en af de interviewede nye lærere mig, at elevernes brug af selvbestemmelse blev et problem, da de ville bruge den til at få læreren til at bestemme. Det afviste læreren. Elever må lære at bestemme selv på den måde, som læreren kræver og finder fornuftig.«

Pålagt selvoptagethed

»Barnet skal finde sandheden i sig selv!« Sådan lyder det fra læreren Margrethe i John Krejslers afhandling.

»Margrethes udsagn er et eksempel på det sandhedskrav læreren stiller den enkelte elev overfor. Mantraet om den personlige selvbestemmelse tillader ikke, at eleverne får lov til at suge til sig fra en underviser. Læreren stiller krav om, at eleverne tager personlig stilling til de faglige kvalificeringskrav. Det betyder, at eleverne konstant må spørge sig selv: Hvem er jeg egentlig og hvorfor mener jeg, at det og det er interessant og vigtigt at vide for mig? Eleven er blevet pålagt selvoptagethed. Vi forventer et geskæftigt menneske, der dagligt er optaget af at vurdere udbyttet af den personlige indsats.« John Krejslers

håndbevægelser søger at tegne en kerne, mens han fortsætter:

»Med retorikken om selvbestemmelse i folkeskolen forsøger vi at få installeret forestillingen om, at den enkelte elev har en indre sand kerne, en indre udtømmelig energikerne, eleven skal arbejde på selv at frigøre. Efterhånden vil forestillingen bide sig fast, og eleven vil intensivt søge at realisere sig selv. Kravet til det optimale menneske, et krav også folkeskolelærere stiller, er at være livslangt forpligtet på egen personlig udvikling og læring. Det er svært. Vi forventer så meget af elevernes selvdisciplin, at vi skal passe på ikke at skabe en skole, der først og fremmest er til gavn for de stærkeste personligheder«, siger John Krejsler.

Samarbejdstvang og ansvar

»I min fortid som seminarielærer vejledte jeg to piger og en fyr i et projekt om deres praktikforløb i en folkeskole. Pigerne klagede over fyrens mangel på personligt engagement. Fyren ville ikke blande fag og person sammen. Resultatet var, at jeg som seminariets repræsentant tog en samtale med ham om hans samarbejdsproblemer. Det stod nemlig ikke til diskussion, at de studerendes samarbejde også omfattede en personlig dimension, som de ikke kunne afvise. Fyren bestemte sig kort efter samtalen for at forlade seminarieret. Og det var jo så det, han bestemte sig for og derfor også hans ansvar, kunne jeg sige. Ved blot at definere sig som vejleder og inspirator kan læreren – også folkeskolelæreren – placere ansvaret hos eleven. Læreren bliver en slags skriftefader, som den enkelte elev må bekende sit ansvar for, at for eksempel et samarbejde ikke fungerer. Individuelle bekendelser og sociale kontrakter med ▶

Ansvar for egen læring, selvevaluering, udgangspunkt i den enkelte elev, differentieret undervisning...

Opremsningen af beslægtede udtryk kan fortsætte, men det er der ingen grund til. De peger alle på, at læreren er konfronteret med et krav om at tage hensyn til den enkelte elevs personlige udvikling. Krav, der betyder, at læreren skal bestemme mindre over eleverne, og at eleverne skal bestemme mere over sig selv – eller?

FOTO: 1-2:BAM 3-4: POLFOTO

Selvfølgelig kan hver enkelt elev ikke bestemme, som hver enkelt helst ville. Selvfølgelig kan man ikke tale i munden på hinanden. Og selvfølgelig er alt, hvad eleverne siger og mener ikke gangbart. I mange tilfælde må læreren træde ind og kræve, at eleverne behandler deres interesse på en fornuftig måde, som senere kan gøre det muligt for dem at være myndigt selvbestemmende.

- eleverne er en teknik, som læreren kan bruge til for eksempel at holde ro og orden i klassen. Bryder den enkelte elev kontrakten kan læreren stille eleven til regnskab for brud på det, som han selv har været med til at bestemme i en tilsyneladende ligeværdig samtale. Når vi af velvilje påtvinger eleven selvbestemmelse, bør vi hele tiden spørge os selv, om de magtformer, vi benytter os af, er acceptable og et reelt bidrag til elevens frihed«, siger John Krejsler.

Eksproprieret privatliv

Ifølge John Krejsler er det vigtigt for de nye lærere, at de er vellidte som personer, så eleverne for eksempel kan give dem et knus, når de møder dem på gaden. Læreren vil ikke bare være læreren fra skolen. De nye lærere er opmærksomme på at være 'tunet' ind på, hvad der interesserer eleverne, at være med, inde i den nyeste hip-hop, i de nye tegneserier og i den nyeste slang. De stiller krav til sig selv om at være personer, der er fremme på beat'et.

»Vi er ved at få en uklar grænse mellem arbejdsrolle og privatliv, og det giver problemer, når læreren får eksproprieret sit privatliv og går i 'nærkontakt' med eleverne. Det er ikke noget problem for den erfarne men stadig ungdommelige lærer med fagligt overskud på alle områder at aflæse og fange elevernes interesse for tv-serier som for eksempel 'X-files'. Men i længden kan ingen leve op til det. Et andet problem opstår, hvis magtbalancen tipper, så eleverne misbruger deres indflydelse til at spille kort i timen, skabe kaos eller tryne læreren. Læreren hen syn til elevernes alsidige personlige udvikling må ikke udarte sig til naivt blot at ville hinanden det godt. Det går ikke. Lærerne risikerer at brænde ud på beat'et eller at have konstant dårlig samvittighed over ikke at være på det. Eller også overlever læreren ved at manipulere eleverne til at få dem til at tro, at de bestemmer selv. Det er en måde at beskytte sig selv på. Eleverne indretter sig lige så kynisk på det – også de vil gerne have lidt privatliv«, siger John Krejsler.

Mesterlære i demokrati

»Jeg tror, at læreren i en pragmatisk omgang med idealet om elevens selvbestemmelse kan nå frem til en balance mellem en lærerstyring og elevens deltagelse i en demokratisk dagligdag. Men balancekunsten er svær«, siger John Krejsler.

To af de lærere, han har interviewet, siger for eksempel, at det først drejer sig om at få styr på klassen, og derefter kan alt det der med selvbestemmelse, som de har lært på seminariet, komme ind. John Krejsler mener, at lærernes åbenhed om deres magt er et godt udgangspunkt for at tage deres daglige problemer alvorligt – og for at kunne kritisere, ændre og forbedre dagligdagen.

»Akutte problemer i dagligdagen som for eksempel at få styr på klassen må ikke langsomt give lærerne carte blanche til også at bestemme på vegne af eleverne i de situationer, hvor eleverne fuldt ud er i stand til at bestemme selv. Og omvendt må lærerne heller ikke lade sig fange af selvbestemmelsesretorikkens politisk korrekte formaninger og overlade eleverne for meget til sig selv. For selvfølgelig kan hver enkelt elev ikke bestemme, som hver enkelt helst ville. Selvfølgelig kan man ikke tale i munden på hinanden. Og selvfølgelig er alt, hvad eleverne siger og mener ikke gangbart. I mange tilfælde må læreren træde ind og kræve, at eleverne behandler deres interesse på en fornuftig måde, som senere kan gøre det muligt for dem at være myndigt selvbestemmende«, siger John Krejsler.

Han leder opmærksomheden hen på afhandlingens indledende citat af filosofen Jean-Jacques Rousseau: »Opdrageren skal som nævnt gennemføre sin opgave sådan, at din elev altid tror, at han er mesteren selv, mens det altid er dig, der er det. Opdrageren skal altid tage ansvaret for barnets ønsker og samtidig tillade dets frihed og kræve, at barnet lever op til det.« ▲

Tre konferencer om The Good Work Project

Det internationale 'The Good Work Project' har som overordnet mål at bidrage til at identificere og fremme mulighederne for at professionelle på alle niveauer kan udføre arbejde, der er 'godt' i de betydninger, at det lever op til individets egne idealer, at det lever op til professionens standarder og at det tjener et højere socialt og kulturelt formål i samfundet. Projektet omfatter indtil videre studier af uddannelse, journalistik, bioteknologi, internetjura, medicin, erhvervsledelse, kunst samt en række tværgående delstudier.

Torsdag den 31. januar og fredag den 1. februar 2002 gennemføres tre konferencer om henholdsvis uddannelse, journalistik og ledelse med deltagelse af professor Howard Gardner fra Harvard University, William Damon fra Stanford University, Mihaly Csikszentmihalyi fra University of Chicago og Claremont Graduate University samt Ebbe Vestergaard og Hans Henrik Knoop fra Danmarks Pædagogiske Universitet, der siden 1996 har deltaget i samarbejdet om projektet.

Den første konference torsdag formiddag har titlen 'God journalistik i forreste linie' medens eftermiddagsprogrammet hedder 'Ledelse af teknologisk udvikling i forreste linie'. Den 1. februar er en heldagskonference med titlen 'Aspekter af godt pædagogisk arbejde'.

Spørgsmål vedrørende konferencen kan rettes til Hans Henrik Knoop på mailadressen: knoop@dpu.dk

Bogsalg

Alle udgivelser fra DPU og fra det tidligere DLH og DPI er nu samlet i biblioteket. Publikationerne kan bestilles på tlf. 39 66 32 32-2364, fax 39 69 66 71 e-mail bogsalg@dpb.dpu.dk eller på bibliotekets hjemmeside www.dpb.dpu.dk, hvor man trykker på knappen: 'Salg af DPU's publikationer'.

Publikationerne kan naturligvis også bestilles pr. brev eller ved personlig henvendelse. Adressen er: Danmarks Pædagogiske Bibliotek, Bogsalg, Postboks 840, 2400 København NV.

Bibliotekets skranke er åben mandag-fredag kl. 10-18 og lørdag kl. 10-14.

Nyt forskningscenter for subjektivitetsforskning

Blandt 65 ansøgninger om nye forskningscentre indenfor humaniora har Danmarks Grundforskningsfond valgt at støtte fire. En af dem er Centre for Subjectivity Research indsendt af forskningslektor, dr.phil. Dan Zahavi, Institut for Pædagogisk Filosofi, Danmarks Pædagogiske Universitet.

Det nye forskningscenter skal undersøge vores bevidsthed – herunder om det er muligt at forklare bevidstheden ved hjælp af de naturvidenskabelige principper, som vi benytter os af, når vi skal beskrive andre fænomener.

Om baggrunden for forskningsprogrammet siger Dan Zahavi:

»Den teknologiske udvikling indenfor det neurovidenskabelige område har gjort vores bevidsthed til et hot videnskabeligt emne. Kan vores subjektivitet og bevidsthed 'naturaliseres'? Det har givet kontroverser mellem naturvidenskaben og humaniora. Vi siger, at før man kan gøre rede for bevidstheden naturvidenskabeligt, må vi først beskrive og forstå bevidstheden på dens egne præmisser.«

De tre forskere bag centret – der udover filosofen Dan Zahavi er professor dr.theol. Arne Grøn og professor dr.med. Josef Parnas – har faglige baggrunde, der udgør en usædvanlig konstellation på et forskningsprojekt, og det er helt tilsigtet, siger Dan Zahavi:

»En konstellation, der omfatter filosofi, religion og psykopatologi, er uortodoks, men vi tror, at bevidstheden er et så komplekst problem, at det kræver en bred vifte af teoretiske og praktiske indgangsvinkler.«

Centre for Subjectivity Research forventes at åbne i løbet af foråret. Centret er indtil videre bevilget penge til den 30. juni 2006, men det er selvfølgelig håbet, at centret vil fortsætte efter denne dato.

Fakta og forskerprofiler i den nordiske børnekulturforskning

Det tværfaglige, nordiske børnekulturforskernetværk har lavet et opslagsværk over dets ca. 200 medlemmer. Værket indeholder en samlet oversigt med adresser, faglig profil, herunder formidling, projekter og forskning.

Opslagsværket er udarbejdet af Sekretariat for Børnekulturnetværk ved Henrik Tarp Vang og Lise Vindel Pedersen.

Ekspertter vurderer, at der går 200.000-300.000 mennesker med depression omkring i det danske samfund. Det kan ikke være tilfældet. Det påståede høje antal skyldes en vilje til at forveksle almindelig nedtrykthed med sygdommen depression.

Frøer og tudser – om brugen af lykkepiller

* Ekspertter vurderer, at der går 200.000-300.000 mennesker med depression omkring i det danske samfund, og mere end 200.000 af dem skulle være i behandling med de nye antidepressive midler, også kaldet lykkepiller (Weekendavisen 26. okt. –1. nov. 2001). I den sammenhæng er vort synspunkt enkelt: Ingen ved deres fulde fem kan mene, at så mange mennesker lider af sygdommen depression, og at stort set lige så mange mennesker derfor må behandles. Og er det tilfældet, må vi genopfinde anti-psykiatrien samtidig med, at vi accepterer de tekniske fremskridt til lindring af sorgen. Vores bud er, at det ikke er tilfældet, og at det påståede høje antal skyldes en vilje til at forveksle almindelig nedtrykthed med sygdommen depression.

Instituttet for Sundhedsvæsen udgav i 1999 en rapport fra en konsensuskonference om 'Depression – en folkesygdom der skal behandles'? Af rapportens konsensusudtalelse fremgår, at forskellen mellem nedtrykthed og depression er følgende: »Depression adskiller sig ved at være en tidsmæssig udstrakt følelses-tilstand, der går over til at stivne i et urokeligt, langvarigt nedsat stemningsleje. Depression har et klima af urokelig nedstemthed, der ikke bare går over, selv om man tager sig sammen«(s. 9). Varigheden af en persons nedstemthed bestemmer, om vedkommende kan få diagnosen depressiv. Klart nok – og dog? Af rapporten fremgår nemlig også, at det er muligt at forveksle depression med sorg, tilpasningsreaktion, dystymi, angst, alkoholmisbrug, demens og vinterdepression. Der er »bl.a. ingen klar afgrænsning mellem en normal psykisk reaktion, herunder sorg – og en egentlig depression, ligesom det næppe er muligt at sætte klare og entydige grænser mellem let/moderat og moderat/svær depression«(s. 10).

En konsekvens af den uklare grænse mellem en normal psykisk reaktion og egentlig depression er, at man forveksler nedtrykthed med depression. Det svarer til, at man – fordi frøer og tudser ligner hinanden – diagnosticerer dem til at tilhøre samme familie, og det svarer nøje til en linnésk taksonomi, hvor vi med den samme videnskab i baghovedet skulle gå efter en genetisk taksonomi. Konkret betyder det, at læger i en række tilfælde – præcist hvor mange er uvist – ikke ved, om de behandler en sygdomstilstand eller et ordinært eksistentielt problem. En anden konsekvens er, at et eksistentielt og sociologisk problem bliver medicinsk diagnosticeret – og tillige medicinsk behandlet af den simple grund, at det teknisk-medicinske kompleks har opfundet lykkepillerne.

Vores synspunkt er ikke, at det ville være bedre, hvis alle lykkepillebrugere kom i samtaleterapi i stedet. Piller og terapi er lige ringe muligheder set i forhold til at forveksle nedtrykthed og depression. Er der noget galt i at forveksle og behandle med lykkepiller, ville nogle sikkert spørge og henvise til, at personer på lykkepiller jo bliver gladere for sig selv – også selv om de kun var nedtrykte – og formentlig sætter deres omgivelser også større pris på deres glade selskab. Svaret er ja, der er noget galt med at forveksle. Den nuværende brug af pillerne er et problem, og problemet opstår netop, fordi pillerne virker for godt. Det nuværende forbrug af lykkepiller er simpelthen for meget af det gode, og derved etisk problematisk.

Lad os gå tættere på problemet ved at tage nogle eksempler på brugernes succes med at tage lykkepiller: Generte personer blive mere udadvendte, personer med lavt selvværd får et højere selvværd, opfarende personer bliver mere neddæmpede, usikre personer mindre usikre og så videre. Vores uro ved eksemplerne er netop lykkepillernes effekt på personer, der er generte, usikre, ulykkelige, javel, men ikke depressive i klinisk forstand. De er netop ikke grådfulde, de tænker ikke på døden hele tiden, de har ikke en ekstrem skyldfølelse, de er ikke søvnløse og så videre. Problemet opstår, når tærsklen for en recept på lykkepiller er flyttet derhen, hvor den enkelte blot skal være nedtrykt, for at lægen kan forveksle det med en depression og udskrive en recept. Og problemet er, at pillerne også virker på dem – og at de kan opnå lige præcis den ønskede ændring i deres måde at opfatte sig selv på – og i andre personers måde at opfatte dem på.

Sagt på en anden måde: Vores bekymring er ikke, at folk får noget ud af livet, de ikke forventer; vores bekymring er, at folk tror, at de kan få lige nøjagtigt, hvad de vil have ud af livet. Brugen af lykkepiller er udtryk for det sidste. Når det er tilfældet, så pynter den enkelte person på sit forhold til tingenes tilstand, men reelt ikke tilstanden. For eksempel kan lægen forklare en persons nedtrykthed eller depression ved at tale om lavere mængder frit serotonin i hjernen end normalt, og personen kan så højne de frie mængder serotonin ved at tage lykkepiller, men personens problem – for eksempel med sin mor – er ikke ændret. Lægen har blot ændret personens måde at opfatte sit forhold til sin mor på. Lægen kan dope personen til at tro, at forholdet er rigtig godt, eller i det mindste ikke så ringe endda. Lykkepiller er narko for sjælen, når de bliver brugt af folk

Af rektor Lars-Henrik Schmidt og sekretariatschef Claus Holm, Danmarks Pædagogiske Universitet

med ganske ordinære problemer. Lykkepiller gør det muligt for den enkelte person at illudere sig til, at virkeligheden virker smukkere, end den er. Brugen af lykkepiller er udtryk for en forveksling af nedtrykthed med depression, og effekten af brugen er en forveksling af illusion med realitet. Den enkelte person forveksler sin ændrede selvopfattelse med, hvordan det faktisk forholder sig, men tåler måske de faktiske forhold bedre.

Med det for store antal brugere af lykkepiller er spørgsmålet, om der egentlig ikke er for få nedtrykte mennesker i det danske samfund. Måske er man nogle gange nedtrykt, fordi man skal være det. Måske har man ret til at være deprimeret et stykke tid. For eksempel er det vel helt rimeligt og udtryk for en sund realisme, hvis folk flest for tiden føler sig usikre og ængstelige i lyset af trusler om terror. Overvej den situation, at man aldrig er nedtrykt. Det vil være tåbeligt at forveksle livet med et sorgfrit eller for den sags skyld lykkeligt liv. Ikke desto mindre ser det ud til, at mange gør det, eller rettere får lov til at gøre det. Lægerne må sammen med medicinalindustrien tage deres del af ansvaret for, at folk får mulighed for at ordne deres forhold til problemer med lykkepiller. Og folk må selvfølgelig også selv vedkende sig et ansvar. Men for ikke at forfalde til en demokratisk fordeling af ansvaret, så vil vores bud på den omfattende brug af lykkepiller være, at det bagved lægens udskrivning af recepter og den enkeltes forbrug af piller, handler om en kombination af smertefrihed og lykkejageri.

Den moderne sundhedspædagogik og retten til ikke at lide er blevet slyngvænder og har sammen tegnet abonnement på en negativ utilitarisme: Mindst mulig lidelse til flest mulige – og helst slet ingen. Det sundhedspædagogiske formål drejer sig netop om ikke at lade den egentlige smerte – in casu depressionen – opstå, og det resulterer så i en forveksling mellem nedtrykthed og depression, ud fra en idé om ikke at lade eksistentielt ubehag opstå, da et sådant ubehag kunne være en forform for en depression. Problemet er hermed, at vores almindelige smertetærskel bliver sænket betænkeligt, og at vi får en samfundstendens til at betragte fravær af lykkefølelse som et problem i sig selv.

Lykke er det momentane, der ikke kan erfares i andet end sin forsvinden. Med filosofen Jean- Jacques Rousseau in mente, kan vi sige, at man leder efter det øjeblik, hvor man kunne sige: »Gid dette øjeblik ville vare ved!«, men det undslipper én; thi bare det at udtale dette er at være ude af situationen via refleksionen. Ikke desto mindre søger den vesterlandske lykkejæger utålmodigt efter

øjeblikkelig lykke og lykkelige øjeblikke, og allerhelst vil vi eksplodere vores øjeblikke til en evighed.

Personen som ved lægens hjælp får mulighed for at forveksle sin nedtrykthed med depression er netop utålmodig og klar over, at pillerne er den hurtige vej til sin 'lykke' ved at forløse bestemte stofskifter i hjernen. Og bliver pillerne først en vaneløsning, når det er lidt for småt med hverdagens momentane lykestunder, og for meget med hverdagens små nedture, så er illusionen om lykke blevet be-drøvelig komplet.

I det antidepressive samfund, i det nye årtusindes begyndelse – i 00'erne – er det typiske individ et hyggeindivid, der ikke vil investere for mange kræfter i sin fortsatte selvbehagelighed. Derfor får vi også en person, hvis egen skånsomhed hurtigt skranter, og blandt andet fører til forvekslinger af nedtrykthed og depression. Vil vi forvekslingen til livs, skal vi i langt højere grad investere os selv i en hverdag, der forløser.

Hverdage er genkendelige. Det betyder så meget som, at den næste dag ikke er den samme eller identisk med den forrige. At være et tidsligt væsen gør en sådan identitet umulig. Hverdagen er den gentagende distance, og som sådan er hverdagens terapi de daglige gøremål og rutiner. Nogle vil måske opponere mod at kalde den terapeutisk, måske særligt tidligere nedtrykte personer på lykkepiller. Men måske var de ikke tålmodige nok. Måske havde de ikke et tilstrækkeligt afholdt forhold til hverdagen. Hverdagen er nemlig også mødet med begivenheder, der har den effekt, at de bortvejrer det eksistentielle ubehag, man har siddet fast i. Hverdagen er også erfaringen af noget nyt, der går ud over forventningen om at erfare noget nyt. Hverdagen er på godt og ondt erfaringsændringer, der går udover forventningen om disse. Hverdagen rummer altså også den distance-rende gentagelse. Opdragelse til et afholdt hverdagsforhold hedder på kort form livsduelighed, og det er indsigt heri, der kan bryde viljen til at forveksle nedtrykthed med depression. ▲

FOTO: BAM

Vi har et samfund, der bliver mere og mere polycentrisk og svært at kontrollere, samtidig

God ledelse giver god plads Af Steen Bruun Jensen

Der er en stadigt stærkere strøm af rapporter om dårligt fungerende arbejdspladser op gennem de seneste 10 år. Jeg ser det som et symptom på, at styringen er ved at glide os af hænde. Når ingen ønsker en udvikling, og den alligevel forekommer, er det nærliggende at kalde udviklingen blind, hvilket er det diametralt modsatte af, hvad politik og pædagogik går ud på – nemlig at skabe en ønsket udvikling.

* Hvordan styrer man en verden, hvor udviklingen nærmest er gået amok? Hvordan leder vi hinanden, når vi aldrig føler os på sikker grund?

»Det er meget svært at lede institutioner i dag, fordi institutionernes udviklingstakt ofte er for langsom til at følge med det omgivende samfund. Det betyder at miljøet, det vil sige omverdenen, opleves giftig, og at man trives dårligt i institutionerne«, siger lektor Hans Henrik Knoop, Danmarks Pædagogiske Universitet. Han deltager i det internationale forskningsprojekt 'The Good Work Project', der tager udgangspunkt i, at verden udvikler sig hurtigere og hurtigere medens den politisk-demokratiske styring af udviklingen bliver stadigt svagere.

»En helt ny undersøgelse fra Det Kommunale Kartel viser, at det psykiske arbejdsmiljø i kommuner og amter mange steder er forfærdeligt. Denne undersøgelse er blot en enkelt i en stadigt stærkere strøm af rapporter om dårligt fungerende arbejdspladser op gennem de seneste 10 år. Jeg ser det som et symptom på, at styringen er ved at glide os af hænde, for der er ingen, absolut ingen, interessenter, der har en seriøs interesse i at folk mistrives og bliver syge – hverken politikere, embedsmænd, ledere, ansatte eller borgere. Ingen. Når ingen ønsker en udvikling, og den alligevel forekommer, er det nærliggende at kalde udviklingen blind, hvilket er det diametralt modsatte af, hvad politik og pædagogik går ud på – nemlig at skabe en ønsket udvikling. Ledere på alle niveauer befinder sig i et krydspres mellem en accelererende, markedsstyret udvikling og en langsommelig politisk-demokratisk styring, og når det er så svært at rekruttere folk til lederstillinger, skyldes det ikke mindst, at mange er klar over disse vanskelige vilkår.«

Styr på grunddynamikkerne

Betyder det, at vi slet ikke kan lede noget ordentligt længere?

»Nej, men problemet er alvorligt. Hvis vi for eksempel ser på den teknologiske udvikling, når OECD frem til, at vi kun har godt 15 år til at få politisk-demokratisk styr på den teknologiske udvikling, ellers er løbet kørt. Udviklingen af nye teknologier som bioteknologi, nanomaskiner og robotter har et potentiale, der på mange måder får atomtruslen til at blegne ved sammenligning. Og mens atombomberne i mange år var statsligt kontrollerede, er de nye teknologier i vid udstrækning på private hænder. Vi er vidner til en kulturel differentiering uden historisk sidestykke, og jo mere komplekst samfundet bliver, des sværere bliver det at styre og lede det. Men det betyder ikke, at det ikke lader sig gøre. Vi må blot erkende, at hvis vi vil have en chance for at få bedre greb om udviklingen, må vi lære at organisere os langt mere intelligent og socialt ansvarligt, end vi har formået hidtil.«

Hans Henrik Knoop mener, at mennesket er bundet op af, hvad han kalder 'den darwinistiske grunddynamik', der præger os både genetisk og kulturelt:

»Biologisk er vi indrettet til at kæmpe for os selv, men det gælder også idémæssigt og dermed kulturelt. Ligesom generne er selviske, kan man på mange måder identificere idéer som systemer eller enheder, der kæmper for deres egen overlevelse og spredning, medens de fortløbende forsøger at holde konkurrerende idéer ude. Vores chance for ikke at lade udviklingen løbe os af hænde består i at tøjle denne darwinisme, men vi må gøre det på en måde, så vi ikke korrupperer den. I det øjeblik tøjlingen bliver for stærk, går det galt. Det kan vi se hele vejen op

med at de ledelsesmæssige tiltag er de samme, som de altid har været. Vi må formulere nye krav til fremtidens ledere.

gennem historien. Hvis et samfundssystem opbygges på en måde, så den enkeltes initiativ og kreativitet, og dermed den sunde konkurrence, undertrykkes, bryder det sammen af to grunde: For det første vil den manglende individuelle drivkraft og kreativitet medføre, at man ikke kan konkurrere med mere kreative samfund, og for det andet synker samfundet sammen i mangel på loyalitet, fordi mennesker der ikke oplever at have medindflydelse i et samfund heller ikke vil være tilbøjelige til at tage ansvar for det. Fremtidens ledelse handler i bredeste forstand om at få styr på de menneskelige grunddynamikker – ikke ved at undertrykke dem, men ved at kanalisere dem ind i en civiliseret form. Det synes jeg mildest talt ikke, vi har været gode til. Alt for tit er vi havnet i disharmoni med social opløsning eller social undertrykkelse – både når vi har skullet organisere os som samfund og som arbejdspladser. Fremtidens leder har et bredt tværfagligt indblik i personlige og sociale grunddynamikker, og forstår hvilke muligheder samfundet og organisationen har for civiliseret kanalisering og destruktiv undertrykkelse af disse dynamikker. Hun varetager såvel den enkeltes, arbejdspladsens som menneskehedens interesser«, siger han.

God ledelse giver god plads

Hvad handler det så om, når vi skal lede og udvikle institutioner?

»Det er vigtigt at forstå, at man stort set ingen chance har for at lykkes med en arbejdsplads, hvis den ikke føles naturlig at være på – og naturlighed betyder her, at mennesker føler sig frie og hjemme. Det er enhver leders opgave at tilstræbe at skabe et godt socialt klima med store, ja voksende, friheds-

grader under ansvar for den enkelte medarbejder. God ledelse er en befrielse i den betydning, at den enkelte medarbejder må opleve at kunne mere af det rigtige på grund af sin leder. En ledelses legitimitet ligger i de nye muligheder, den tilfører den enkelte. Ingen kan se meningen med en leder, der står i vejen for deres udvikling. Og komplementært kan den enkelte medarbejders legitimitet ses i lyset af de kvaliteter vedkommende bidrager med på arbejdspladsen som helhed – det vil sige, hvorvidt den enkelte også tager et uformelt ledelsesansvar.«

»Denne dialektiske måde at tænke på, mener jeg ligger i hjertet af fremtidens ledelse. Fremtidens ledere er mennesker, der kan kanalisere den menneskelige grunddynamik på en måde, der på én gang opleves naturlig og civiliseret. På arbejdsmarkedet er man ikke forvænt med at tænke sådan. Politik, og ikke mindst fagpolitik, bygger på vind-tab-tænkning og derfor er der mange som via politikere og tillidsfolk trænes i at tænke enten-eller: Enten er der ledelse eller også er der frihed. Der kan ikke være begge dele, tænker man, og det er selvfølgelig rigtigt nok, når man ser arbejdspladsen som en politisk slagmark. Men det bør man altså efter min mening ikke gøre. Hvor politik er en vind-tab-verden er en moderne arbejdsplads som en levende organisme, hvor helheden er afhængig af, at hver del fungerer optimalt – det vil sige en vind-vind-verden præget af humane processer«, siger Hans Henrik Knoop.

Mening og nydelse

Hvis Hans Henrik Knoop skal give et bud på, hvordan en moderne lederuddannelse skal opbygges, så peger han på, at man først og fremmest må inddrage viden fra en lang række forskellige fag – pædagogik,

hjerneforskning, psykologi, sociologi, jura og samfundsteori – for han mener ikke, at man kommer langt med en snæver, teknisk orienteret managementuddannelse i dag:

»En moderne leder må have et godt tværfagligt overblik kombineret med faglig viden om det, der skal ledes. Lederen må være i stand til at skabe rammer for at folk kan fungere såvel individuelt som socialt. Det indebærer for det første, at man på demokratisk vis kan fastholde og videreudvikle tydelige, legitime og forståelige formål og principper for arbejdet. Dernæst kræver det en menneskelighed – ja, det vil jeg kalde det – som både kan rumme og udfordre den enkelte medarbejder på en varm, respektfuld og kvalificeret måde. Dette indebærer ikke mindst, at man formår at tilrettelægge arbejdsprocesserne, så de er nydelsesfulde for den enkelte, det vil sige tilpas udfordrende og meningsfulde. Jo mere nydelsesfuld processen er, jo mere vil folk lære, og jo højere vil den faglige kvalitet i arbejdet også blive.«

»Jeg ser det som en hovedudfordring at designe de nye uddannelser langt mere menneskeligt, end mange har været vant til. Hvis vi scanner de akademiske uddannelser i dag, 33 år efter Ungdomsoprøret, ser vi stadig masser af tom teoretisk indlæring. Vi ser en usigelig glemsel af, hvad man får læst op til eksamen, og vi oplever en næsten generaliseret eksamensfobi blandt de studerende, der med sikkerhed sænker både det faglige udbytte af studierne og sandsynligheden for at de senere bruger det, de har lært. Vi kan gøre samfundet en stor tjeneste ved at bidrage med pædagogik og uddannelsesforskning, der ikke blot publiceres, men også får konkret udtryk i bedre og mere nydelsesfulde studiemiljøer end de fleste har været vant til«, siger Hans Henrik Knoop. ▲

Identitetsforvirring. Den kultur, som skolebiblioteket skal formidle, er ikke længere helt entydig, så hvor er skolebiblioteket på vej hen? Det skal en ny undersøgelse blandt skolebibliotekarer være med til at afdække.

Hvilken kultur taler vi om? Af Steen Bruun Jensen

* Skolebibliotekets identitet og opgaver har ændret sig. I den gældende folkeskolelov er det for første gang fremhævet i formålsparagraffen, at folkeskolen 'skal gøre eleverne fortrolige med dansk kultur'. Og derfor er det interessant at undersøge, hvad skolebibliotekarerne i det hele taget forstår ved dansk kultur i disse år, hvor andelen af skoleelever med indvandrerbaggrund er voksende og hvor den teknologiske udvikling inden for de nye medier udfordrer bogens rolle som det vigtigste kulturbærende medie.

Cand.pæd. og ph.d.-stipendiat ved Center for Børnelitteratur Tom Jørgensen har iværksat en kvantitativ undersøgelse af skolebibliotekarens kulturopfattelse og deres opfattelser af skolens og skolebibliotekets opgaver i kulturformidlingen. Undersøgelsen, der er støttet af Undervisningsministeriet, udgør en del af det forskningsprojekt om skolebibliotekets kulturelle dimension, som Tom Jørgensen har været i gang med siden august 2000. Baggrunden for projektet er, at der i disse år er større fokus på kulturen i skolen, i skolebiblioteket og i børns fritid end nogensinde før.

Tvivl om retningen

»I min undersøgelse spørger jeg skolebibliotekarerne om deres opfattelse af deres rolle som kulturformidler. Hvad er det for en kultur, der skal formidles i skolebiblioteket, og hvordan skal det gøres. Hvilke kriterier har de for materialevalg og hvilke overvejelser ligger der bag? Hvad sker der netop nu på skolebiblioteket og hvad bør der ske?«, siger Tom Jørgensen.

Selvom han langt fra har nået at analysere undersøgelsens resultater endnu, så tør han godt sige, at samlet set er der en del tvivl om, hvor skolebiblioteket bevæger sig hen:

»Der hersker en identitetsforvirring. Kulturen peger i mange forskellige retninger, så man kan godt være i tvivl om, i hvilken retning skolebiblioteket som kulturformidler skal gå. Hvilken kultur, der skal formidles hvordan er ikke længere entydigt; det i sig selv kan selvfølgelig give forvirring. Men forvirringen omkring skolebibliotekets identitet handler også om, at det i dag kan være svært at se skolebibliotekets kernevirksomhed. Årsagen er, at skolebiblioteket har fået tildelt - og selv påtaget sig - mange forskelligartede opgaver. I Folkeskolerådets Vision 2010 anføres for eksempel, at skolebiblioteket har tre hovedområder: 'pædagogisk udvikling', 'IT-center, servicecenter, bibliotek' og 'netværks- og søgefunktioner'.

Tilmed hedder det, at hovedopgaven nu i højere grad er at være radar og formidler af de forandringer, der løbende sker i samfundet. Det er for mig at se et problem at skulle stå på så mange og forskelligartede ben«, siger han.

Det er Tom Jørgensens indtryk, at de fleste skolebibliotekarer vælger meget bredt, når der skal købes ind til skolebiblioteket, og han mener, at man i mange kommuner ikke har gjort sig klart, hvilke kriterier skolebibliotekernes udbud skal sammensættes ud fra.

»Supermarkedskonceptet eksisterer mange steder, men jeg mener, at man godt kan være lidt mere selektiv. Det som eleverne ikke finder på skolebiblioteket, kan de jo finde på folkebibliotekerne. Men omvendt kan skolebibliotekerne jo ikke nøjes med god klassisk litteratur, for så må man indrømme, at der er en stor fare for, at eleverne ikke kommer på skolebiblioteket. Så der skal være et bredt tilbud, men vægten skal ligge på kvaliteten«, siger han.

Aamund eller Holberg

I undersøgelsen spørger Tom Jørgensen, hvor vigtigt det er for den enkelte bibliotekar, at eleverne er fortrolige med dansk kultur, og derefter spørger han, hvad der er vigtigst at viderebringe til eleven; historisk bevidsthed, kendskab til normer og værdier eller kulturelle udtryk i form af for eksempel litteratur, malerkunst, film & tv og salmedigtning?

»Der er mange opfattelser af, hvad kultur omfatter, og hvad der skal formidles, så jeg spørger meget bredt til, hvad kultur er for den enkelte skolebibliotekar. Og det kan jo både være Jane Aamund og Ludvig Holberg, dansk kultur eller indvandrerkultur. Den kultur, der skal overdrages til eleverne, er ikke nogen entydig kultur mere. Og derfor er det vigtigt, at man ikke holder fast i et billede af en på forhånd defineret dansk kultur. Det holder ikke bare at sige, at det er en kulturarv, der skal føres videre i«, siger han.

»Med undersøgelsen får vi vigtig information om, hvad det er, der sker på skolebiblioteket i disse år, og hvor det skal udvikle sig hen for at give eleverne forudsætninger for at forholde sig til det samfund, som de lever i«, siger Tom Jørgensen.

Når analysen er færdig i løbet af foråret, følges undersøgelsen op med kvalitative interviews med skolebibliotekarer. Hele projektet om skolebibliotekets kulturelle dimension er færdig i 2003. ▲

LEARNING LAB DENMARK er flyttet ind på DPU

* LEARNING LAB DENMARK, der åbnede allerede den 1. januar, er i forvejen organisatorisk en selvstændig institution under DPU, så flytningen er helt naturlig. Forskningsdirektør Hans Siggaard Jensen ser da også en masse fordele ved den nye adresse:

»Vores arbejde har relationer til stort set alle de forskningsområder, hvor Danmarks Pædagogiske Universitet vil lægge deres indsats de kommende år. Derfor er jeg overbevist om, at vi vil kunne lave spændende ting sammen«, siger han.

Arkitekt Merete Ahnfeldt-Møllerup har indrettet de nye lokaler i overensstemmelse med LEARNING LAB DENMARKS ambition om at blive en eksperimenterende forsknings- og udviklingsinstitution, der arbejder på tværs af uddannelses- og erhvervssektoren. De nye lokaler afspejler også den helt specielle organisationsstruktur, bestående af fire konsortier, som Learning Lab har konstrueret.

De fire konsortier – Matematik og Naturvidenskab, Leg og Læring, Arbejdspladslæring og Den Kreative Alliance – lægger organisatorisk ramme om forskellige aktiviteter og eksperimenter, der grænser op til hinanden. Konsortierne vil indgå i tætte samarbejder med virksomheder, uddannelsesinstitutioner, forskere og konsulenter og udvikle viden om, hvordan organisationer og mennesker lærer og udvikler viden og nye kompetencer.

Udover bevillingen fra finansloven skal LEARNING LAB DENMARK i et væsentligt omfang selv skaffe pengene til institutionens forskning, men det afskrækker ikke Hans Siggaard Jensen:

»Alle forskningsinstitutioners succes vil i fremtiden blive gjort op i, hvor mange penge, de kan inddrive. Jeg er ret optimistisk. Kommer vi med de rigtige ideer og de rigtige forskningsspørgsmål, så vil der også være finansiering. Der er mange kilder; der er forskningsrådet, der er fonde, der er EU, der er private virksomheder. Men tiden vil vise, hvor svært eller let det er. Og hvilke vilkår, der er bundet på. For selvom vi bliver betalt for det, er det vores opgave at sikre uafhængig kvalitetsforskning«, siger han.

»Vi er ikke en anvendelsesorienteret forskningsinstitution, der står klar, når nogen henvender sig og beder os om at få lavet opgaver. Men vi er praksis-orienterede, og det er vores opgave at finde forskningsfeltet, som er vigtige, og opdyrke dem«, siger Hans Siggaard Jensen. ▲

Læs mere om LEARNING LAB DENMARK på www.ild.dk

FOTO: MAM arkitekter

Hvad kan man som forælder gøre for, at ens barn ikke bliver bange for noget, der kan være ganske gode grunde til at blive bange for?

Der er jo grund til at være bange Af Steen Bruun Jensen

* Når nogle få miltbrandbreve i USA kan medføre flere tusinde falske alarmer verden over i løbet af få dage, så er der noget, der tyder på, at vi ikke længere opfatter verden som det gode trygge sted, den var for blot få måneder siden. Og hvis terroraktioner, flystyrt, bombninger og miltbrandbreve har været hård tv-kost for den voksne befolkning, hvordan har det så ikke været for børnene, der ikke har kunnet undgå at følge med i den intensive dækning, der har været af de uhyggelige begivenheder i dette efterår?

Døgndækningen af terroraktionen mod World Trade Center er måske den voldsomste virkelige begivenhed, der nogensinde er vist på tv. Næsten umulig at fatte og så svær at slippe, at det er urealistisk at slukke for fjernsynet for at beskytte børnene:

»Mange voksne mennesker blev chokerede og troede næsten ikke på det, der var sket. I sådan en situation får man ikke voksne til at slukke, og så kan børn heller ikke undgå at se med. Derfor må vi finde ud af, hvordan vi skal forholde os til det som voksne. Hvad kan man som forælder eller professionel voksen gøre for, at børn ikke bliver bange for noget, der er ganske gode grunde til at blive bange for, men som de dog ikke behøver at være bange for hver dag«, siger psykolog og lektor ved Danmarks Pædagogiske Universitet Anne Maj Nielsen.

Ingen spilleregler

»Man kan nok ikke opstille spilleregler«, siger Anne Maj Nielsen, der blandt andet har været medlem af Medierådet for Børn og Unge, og i den forbindelse har arbejdet med at vurdere film for at beskytte og vejlede børn, unge og voksne. Her har hun arbejdet med et begreb som 'typiske børn', altså børn, der har udviklet sig og har de kompetencer, der er karakteri-

stiske for, hvad mange børn kan på et givet alderstrin.

»Men børn er forskellige, og det gør det meget svært at udstikke retningslinjer for forældrene i den her situation. Men jeg tror godt, at man kan give en form for vejledning. For eksempel er det vigtigt, at gøre voksne opmærksomme på, at børn oplever på en anden måde end voksne. De fleste børn før skolealderen tænker meget konkret og danner andre sammenhænge end vi gør. Når en kat kommer til skade i en film, kan det gøre barnet meget ked af det. Om det så er fordi, barnet identificerer sig med katten, eller om det er måden, hvorpå det er fremstillet, er svært at sige. Man må prøve at se, hvordan børn oplever, og det kan man gøre ved hjælp af børnenes egne fortællinger og deres reaktioner, når de møder forskellige typer medieprodukter. Når børn bliver skræmte, så er alder, udvikling og mediekompetence afgørende faktorer«, siger hun.

»De fleste undersøgelser er lavet over fiktionsprodukter, og det gælder alt fra tegnefilm til realistiske film med 'rigtige' mennesker i omstændigheder, der ligner børns hverdag. Hvis man skal sige noget generelt, så bliver børn mere påvirket af noget, der ligner det, de kender end af noget der ikke umiddelbart forbindes med deres egen virkelighed. De kan for eksempel opleve, at det, der foregår på filmen, også kan blive deres virkelighed. Så det der skete i New York ligger højt på en genkendelsesskala. Derfor kan det godt være en god idé at slukke – også for de voksne, for de lader sig jo også påvirke af billeder. Og sandsynligvis påvirkes børnene mere af de voksnes reaktion end af det, de ser på skærmen.«

»Børn påvirkes af medier på andre måder end voksne. Nogle voksne mener, at børn skal beskyttes

mod voldsomme påvirkninger fra medier, men det er ikke realistisk, at børn helt undgår sådanne mediepåvirkninger, slet ikke i en situation som den 11. september, hvor tv-mediet viste virkelige, voldsomme hændelser. Et børnesyn, der fortrinsvis betragter børn som sårbare, medfører forståeligt nok ønsker om at beskytte børn. Sådan et børnesyn er fremherskende hos mange, både forældre og forskellige grupper af professionelle voksne. Men ønsket om at beskytte børn er jo i modsætning til, at børn lever i en verden som også rummer det, man kan ønske at beskytte dem mod. Når verden rummer voldsomme og grufulde hændelser, så er det nødvendigt at børn i løbet af deres opvækst bliver i stand til at forholde sig til sådanne hændelser. Det mener jeg ikke de kan lære, hvis de hele barndommen skal beskyttes og holdes i uvidenhed. Derfor er det væsentligt at finde ud af, hvordan voksne kan støtte børn, så de kan forholde sig til, at verden både kan hænge sammen og rumme voldsomme og grufulde hændelser. Voksne kan blive gode støtter ved at forholde sig til deres børns udtryk for oplevelser og følelser, tænkemåder og erfaringsbaggrund – og sammenholde det med deres egne oplevelser, følelser og måder at tænke på. Det er jo nok så vigtigt i denne sammenhæng, at vi voksne også skal kunne forholde os til noget, der gør os bange og bekymrede. Både for at vi som voksne kan fortsætte med at 'leve livet' og for vi at kan være gode støttepersoner for de børn, som vi har ansvar for.«

Hold fast i rutinerne

Blandt andet derfor synes Anne Maj Nielsen ikke, at 'De voksne kan også være bange' er nogen særlig god sang. ►

Ønsket om at beskytte børn er jo i modsætning til, at børn lever i en verden, som også rummer det, man ønsker at beskytte dem imod.

FOTO: POLIFOTO

Hvis man er en god omsorgsgiver, så skal man påtage sig at være garant for tryghed og tro på fremtiden. Det er ting, man selvfølgelig ikke kan garantere, men vi må gøre, hvad vi kan.

- »Hvis man er en god omsorgsgiver, så skal man påtage sig at være garant for tryghed, tro på fremtiden osv. Det er ting, man selvfølgelig ikke kan garantere, men vi må gøre, hvad vi kan. Børn har ikke brug for at høre, at de voksne er bange for alle de ting, som voksne faktisk kan have gode grunde til at være bange eller bekymrede for«, siger hun.

»Men de ting, der sker i dag i Afghanistan, kan tænkes at få indflydelse på vores hverdag, og så kan det ikke undgås, at de voksne bekymrer sig over, hvad der vil ske. Og det er svært at skjule for børn. Men man kan tænke over, hvordan børnene har det med det. Og hvis de bliver kede af det eller bange, så kan man prøve at tale om det. Men et sådant råd er kun brugbart i forhold til familier, der i forvejen taler sammen. Hvis man i en familie, hvor man ikke er vant til tale sammen, pludselig siger, at 'nu må vi tale sammen', så vil det være rigtig alvorligt og måske nærmest dramatisk for barnet. Derfor gælder det for både forældre og voksne, der arbejder med børn, om at finde ud af måder, man kan behandle oplevelser på. Både de gode og de dårlige. Hvordan kan vi tale om noget, der er dejligt eller svært eller noget, man er blevet bange for? Det skal de voksne blive bedre til. At tage oplevelser op, så børnene ikke selv skal komme frem med dem.«

»Der er store kulturelle forskelle i hjemmene på det her område. Der vil være hjem, hvor det ikke vil

være naturligt at tale alvorligt om de her ting. Her må man i det mindste forsøge at holde fast i de daglige rutiner – det man har sammen til daglig og som er rart. Det er selvfølgelig ikke let, hvis man har tanker et andet sted. Men det er ikke alt, der kan løses, og vi kan ikke friholde børn fra de ting, der sker i den verden, vi er en del af. Heldigvis er børn gode til at slippe bekymringerne igen, og det kan man hjælpe dem med ved at holde fast i de trygge hverdagsrutiner«, siger hun.

Formår man at holde fast i hverdagsrutinerne, er Anne Maj Nielsen ikke bange for mere langvarige skader i form af for eksempel en permanent utryghedstilstand:

Ikke varige men

»Selvfølgelig præger det børnene, men i det omfang børnenes hverdag fortsætter med at være, som den hele tiden har været, så er det at opleve den 11. september og at forældrene er rystede kun en lille bitte ting iblandt en masse andre forskellige ting. Og hvis vi forestiller os et almindeligt barn, der går til fodbold eller ridning sammen med vennerne eller befinder sig i andre sammenhænge, der repræsenterer en kontinuitet, så behøver de ikke at være mere eller mindre lykkelige på længere sigt. De større børn og de unge er måske begyndt at se den måde, de lever på, i et nyt lys, og det er måske dem, der er blevet

mest rystede. For alvoren af den realitet – at man skal dø – skal man være ret stor for at forstå. Så som forældre skal man skelne mellem et barn, der bare er rystet og et barn eller en ung, der har erkendt, at verden, som man kender den, kan forandre sig grundlæggende. Rystelsen kan godt være slem for barnet, men den behøver ikke at påvirke barnets fremtidige udvikling voldsomt. Hvis betydningsfulde ting i hverdagen fortsætter som før, så vil barnet opleve, at livet gå videre.«

»Nogle voksne fastholder måske synet på børn som skrøbelige, fordi det ikke er nemt at overskue, hvordan vi skal være gode støttepersoner for børn, når de stifter bekendtskab med verdens gru og ulykker. For at kunne være til støtte for børn må vi voksne jo selv acceptere, at denne gru og ulykke findes, vi må kunne tale om det og vi må kunne acceptere, at vi ikke kan gøre så meget andet end at leve det liv vi lever – og måske give vores holdninger til kende. Vi kan ikke fjerne gru og ulykke, selvom vi ville ønske at vi kunne. Det bedste, vi kan gøre, er at støtte børn til fortsat at leve deres kendte børneliv og hjælpe dem til at give udtryk for deres følelser. Voksne støtter bedst børn ved at fortsætte det liv, de plejer at leve med børn, og samtale med børnene ligesom de plejer – også selv om emnerne er nye og voldsomme for både børnene og de voksne.« ▲

Demokratisk læring

ICSEI (International Congress for School Effectiveness and Improvement) er en international skoleudviklingskonference, der hvert år afholdes i begyndelsen af januar måned. Denne gang på Danmarks Pædagogiske Universitet i dagene 3.-7. januar, hvor emnet er 'Demokratisk læring' (Democratic Learning) med en lang række undertemaer, som for eksempel 'Værdier og undervisning', 'Demokratisk undervisning', 'Demokratisk ledelse', 'Elevdeltagelse' og 'Undervisningens fysiske miljø'.

Deltagerne i konferencen er internationale pædagogiske forskere, politikere med særlig interesse for uddannelse og skoleudvikling, forvaltnings- og udviklingschefer på skole- og uddannelsesområdet, embedsmænd fra undervisnings- og kulturministerier, skoleledere, politikere og embedsmænd fra organisationer mv. Blandt foredragsholderne finder man bl.a. professor John Macbeath, University of Cambridge, professor Saravan Gopinathan, Nanyang University i Singapore, Professor Karen Seashore Louis, University of Minnesota samt fra Danmark professor Per Schultz Jørgensen.

Yderligere oplysninger på telefon 38 33 88 13.

I en brydningstid

Sekretariatet for Børnekulturnetværk og Kulturrådet for Børn inviterer til en konference om børnekulturens rolle i en brydningstid. Udgangspunktet er ønsket om at skabe en dialog mellem forskere, producenter, formidlere, praktikere og andre med interesse for arbejdet med børn.

Konferencen, der finder sted på Danmarks Pædagogiske Universitet torsdag den 10. januar 2002, præsenterer den nyeste forskning på børnekulturområdet og vil pege på det store potentiale, der ligger i en bevidst udnyttelse af dokumentation, evaluering, grundforskning og teoridannelse til forbedringer inden for næsten alle aspekter af børns dagligdag og levevilkår.

En række 'værksteder' vil sætte fokus på aktuelle temaer og spændingsfelter i børnekulturen – for eksempel teknologien, børns egne kulturudtryk, legekulturen, formidlingen af kulturarv og kunstnerisk virksomhed.

Blandt oplægsholderne er sekretariatsleder Birgitte Tufte, tv-manden Bubber, professor Kirsten Drotner og børnekulturforsker Carsten Jensen.

Tilmelding kan ske på: Sekretariatet for Børnekulturnetværks hjemmeside www.sebnet.dk. Tilmeldingsfristen er torsdag den 3. januar.

Læse- og litteraturpædagogik

Er det dansk lærerens eller de øvrige faglæreres opgave at undervise eleverne i læsning på de større klassetrin? Er der brug for og er der plads til såvel skønlitterær og faglig læsepædagogik som til litteraturpædagogik? Er der udformet eller kan der udformes en læse- og litteraturpædagogik for de større børn og de unge? Det er nogle af de spørgsmål man kan få besvaret på konferencen 'Læse og litteraturpædagogik – de større børn og unge', der finder sted på Danmarks Pædagogiske Universitet den 17. – 18. januar.

Der er dansk tradition for, at undervisningen i læsning er placeret på de tidligste klassetrin, og at den ophører, når eleverne har lært at læse. Nogle steder er det, når eleverne har 'lært at knække koden', det vil sige i løbet af 1.-2. klasse, andre steder når læseprocessen er 'automatiseret', det vil sige i løbet af 3.- 4. klassetrin. En sådan opfattelse hviler imidlertid på en temmelig snæver opfattelse af, hvad læsning, læsekompetence og læseundervisning er og kan være. I stedet kunne man betragte udvikling af læsekompetence som en trinvis og livslang proces. Med øget læsedygtighed og med alderen opstår nye muligheder og udfordringer for læseren. Eleverne på mellemtrinnet og på de ældste klassetrin stilles over for nye læsekrav i form af anderledes tekster – såvel i det sproglige indhold som i deres udformninger i papirversioner eller elektroniske versioner.

På konferencen, der er arrangeret af Institut for Pædagogisk Psykologi ved DPU, vil der være oplæg af blandt andre rektor Lars-Henrik Schmidt, professor Torben Weinreich, professor Niels Egelund og seniorforsker Jørgen Chr. Nielsen, der er konferencens leder.

Yderligere oplysninger på telefon 35 86 85 00.

Status over børnelitteraturen 2001

Lørdag den 26. januar 2002 afholder Center for Børnelitteratur sit årlige seminar, 'Status over børnelitteraturen'. Ligesom sidste år vil seminaret belyse forskellige sider af børnelitteraturen det foregående år. Programmet vil blandt andet byde på et overblik over børnebøger, udkommet i 2001, en orientering om aktuelle læsevaneundersøgelser og indslag med aktuelle forskere, forfattere og illustratorer, blandt andre Beth Juncker, Hanne Kvist, Tea Bendix og Lars Bukhdahl.

Alle, der beskæftiger sig med børnelitteratur: studerende, lærere, børne- og skolebibliotekarer, boghandlere, forlagsfolk, kritikere, illustratorer, forfattere m.fl., er meget velkomne.

Yderligere oplysninger på www.cfb.dk

Enhver tid har sine bøger, og de fleste bøger har deres tid – både når det gælder forskellige tider og sider af livet og når det gælder forskellige tider i løbet af en dag.

Nagasakis klokker

Af Carl Winsløw, lektor ved DPU

* Der kan være måneder eller år, hvor vi lever af en bestemt bog – jeg tænker straks på Stråtilå's 'Modular Theory in Operator Algebras', som var mindst halvdelen af min åndelige føde som ph.d.-studerende. Der er dage eller uger, hvor vi lever særlig intenst og på en særlig måde præges af en bestemt bog – som da min forlovede og jeg læste 'Mémoires d'Outre-Tombe' af Chateaubriand under en efterårsrejse i Bretagne. Og der er bøger, som vi bruger jævnligt eller dagligt – 'Missel Quotidien' fra Barroux' for min part. Endelig er der ganske få bøger, som gør et uudsletteligt indtryk på os, fordi de i en eller anden forstand får alle siderne og tiderne til at smelte sammen. Som hverken er ren videnskab, ren litteratur eller ren opbyggelse, men rummer alle dimensionerne på én gang. Ikke mindst under indtryk af tragedien i New York, som disse linier skrives i skyggen af, er 'Nagasakis klokker' af Takashi Nagai (1908-1951) sådan en bog for mig.

Overfladisk betragtet er der tale om en øjenvidneberetning om den katastrofe, som Urakami – en forstad til Nagasaki – blev det tragiske midtpunkt for, den 9. august 1945. Men Nagai, som da var leder af det radiologiske institut ved Nagasaki Universitet, formår at etablere en tankevækkende sammenhæng mellem de vidt forskellige synsvinkler, hans beskrivelse rummer: Den videnskabelige iagttagelse af bombens forfærdelige skadevirkninger og mulighederne for at lindre dem; den personlige tragedie, som han oplever i tabet af sin elskede hustru Midori og af mange nære venner og kolleger; den næsten umulige opgave det er at få parrets to børn til at overleve mentalt og materielt; den politiske ulykke, ikke blot for det japanske folk men for hele verdenssamfundet; og endelig den religiøse dimension, der for katolikken Nagai gennemtrænger de øvrige.

Atomfysikeren Nagai er blandt de første, som forstår hvad der er sket. Hans umiddelbare reaktion rummer både fascination og chok, som udtrykkes med haiku-digtets prunkløse præcision: 'The triumph of physics: tragedy' for Japan. Midt i det endeløse arbejde med at behandle de mange lidende og døende, udvikler han de grundvidenskabelige og lægefaglige perspektiver af sine iagttagelser. Et væsentligt lag i bogen bliver således en pædagogisk omend noget teknisk beskrivelse af mødet mellem det sønderknuste atom og den menneskelige anatomi. Efter en måneds uafbrudt lægegerning falder han selv om af strålesyge, og svæver i en uge mellem liv og død. Sine sidste år tilbringer han, lænket til sygelejet, i et blikstur nær det sted, hvor hans hjem havde været. Nagasakis klokker

er den første af i alt 20 bøger, som han under disse fortvivlende omstændigheder skriver inden sin død i 1951.

Før 1945 havde Nagai kun skrevet tekniske afhandlinger. Men mødet med det nukleare helvede har forvandlet videnskabsmanden til vismanden, som for eksempel slukker sine yngre landsmænds hævngherrighed med henvisning til de uoverskuelige konsekvenser: 'If you had had even a glimpse of that, you would never, never entertain the crazy thought of another war'. Både 'Nagasakis klokker' og det øvrige forfatterskab blev et vigtigt bidrag til dannelsen af det nye Japans selvforståelse, hvor krigerisk nationalisme afløstes af livsglæde og pacifisme.

Det var kun et kraftigt skydække som forhindrede, at bomben blev kastet over den oprindeligt planlagte storby. Katolikken Nagai reflekterer igen og igen over det sammentræf af tilfældigheder, som førte til at bomben blev udløst lige over Østasiens største kristne kirke, katedralen i Nagasaki. Det sidste nådesstød mod den japanske krigsmaskine kom dermed samtidig til at udrudere landets eneste større kristne enklave, Urakami, hvis indbyggere i århundreder havde bevaret deres tro under de mest grusomme forfølgelser. Ved en mindehøjtidelighed for de døde sammenfatter han denne side af tragedien: 'In an instant, eight thousand Christians were called into the hands of God, while in a few hours the fierce flames reduced to ashes this sacred territory of the East'. For Nagai er dette sidste martyrium de japanske kristnes bidrag til verdensfreden: 'Our church of Nagasaki kept the faith during four hundred years of persecution when religion was proscribed and the blood of martyrs flowed freely... Was it not, then, the one unblemished lamb that had to be offered on the altar of God?' Vi bevæger os her givetvis på kanten af, hvad der umiddelbart kan findes rimeligt eller forsvarligt, men det sælsomme ved bogen er netop, at denne opsigtsvækkende fortolkning indskriver sig som en uundgåelig og naturlig sammenhæng i begivenhederne.

Domkirkens klokker, som blev fundet i ruinerne, bliver mod bogens slutning en slags symbol på den genfundne fred, og på at livet går videre trods alt. Måske en lidt banal og ikke særlig lærd udgang, men nok en tiltrængt: 'The clear sound of these bells! These are the bells that did not ring for weeks and months after the disaster. May there never again be a time where they do not ring... the people of Nagasaki prostrate themselves before God and pray: Grant that Nagasaki may be the last atomic wilderness in the history of the world'. ▲

Nye bøger modtaget på redaktionen

Skoleleder i nutid – blå knæ og røde ører

Af Dorrit Bamberger, Signe Holm-Larsen & Gert Rosing (red.)

Bogen kommer rundt om alle aspekter af den moderne skoleleders arbejde – fra ledelsesstil og organisationsstruktur over konflikthåndtering til de særlige krav, der stilles til en leder i den offentlige sektor. Kroghs Forlag

Farvel børnehaven – hej skole

Af Stig Broström

Skolestart er en væsentlig begivenhed i barnets liv, men den er ikke altid helt smertefri. Bogen sætter fokus på nogle af vanskelighederne, men også på de tiltag, som forældre, pædagoger og børnehaveklasselærere iværksætter for at skabe de bedst mulige betingelser for børnenes skolestart. Systime

Seminarier og grundskoler i samarbejde om danskundervisning

Af Bodil Nielsen, Jens Johansen & Charlotte Svendstrup

En beskrivelse af et projekt, der danner rammen om en række pædagogiske udviklingsarbejder inden for det danskfaglige undervisningsområde gennemført i samarbejdsrelationer mellem seminarielærere og grundskolelærere 1998 – 2000. DPI

Folkeskoleledernes arbejdsforhold

Af Lejf Moos

En undersøgelse af folkeskoleledernes, opfattelse af deres arbejdsforhold i 2001. Danmarks Lærerforening

Den sociale dimension i pædagogikken

Af Per Schultz Jørgensen (red.)

Bogen sætter det sociale grundlag til debat og lægger op til overvejelser over det indhold, som vi ønsker at give videre til vores børn. For det er den sociale sammenhæng, børn lærer mest af. Kroghs Forlag

Det pædagogiske paradoks – et grundstudie i almen pædagogik

Af Alexander von Oettingen

Det pædagogiske paradoks udgør stadig en radikal udfordring for den pædagogiske teori og praksis: Hvordan kan man gennem ydre indvirkning bringe et menneske til ikke at lade sig bestemme af ydre indvirkninger? Klim

Projektarbejde og faglighed

Af Henning Brinckmann & Ole B. Clausen (red.)

Projektarbejde som arbejdsmonter i skolens undervisning bliver mere og mere udbredt. Men der er et problem, som ofte dukker op i forbindelse med gennemførelse af projektarbejder i skolen: Hvilket fagindhold skal eleverne tilegne sig gennem projektarbejde? Dafolo Forlag

Individualitet. Værdier. Fællesskab

Peter Rosendal Frederiksen, Nikolaj Klee & Jesper Nefer (red.)

Globalisering, interkulturel mangfoldighed, øget kompleksitet i hverdagen, nye krav i arbejdslivet og nye roller for velfærdssamfundet udfordrer både samfundets fællesskabsformer og det enkelte individ. Bogen indeholder bidrag af bl.a. Zygmunt Bauman, Lars-Henrik Schmidt og Hans Siggaard Jensen. Dafolo Forlag

At bygge bro. Integration gennem uddannelse

Af Steen Nielsen & Niels Mors

Hvad skal der til for, at integration gennem uddannelse kan lykkes. Her gives ikke enkle svar, for de findes ikke. Men afgørende spørgsmål og forhold belyses og diskuteres. Klim

Dilemmaet som lærer – Om undervisning med læring gennem dilemmaer

Af Jens Berthelsen

Bogen giver et helt nyt og spændende bud på læreprocesser, hvor dilemmaet ansues som drivkraft for læring og personlig udvikling. Bogen tager udgangspunkt i en række undervisningsituationer, hvor deltagerne gennem fastholdelse i dilemmaer tilegner sig nye kompetencer til at fungere i uoverskuelige situationer. Samfundslitteratur

Faglighed i højden – 15 artikler om engagementets didaktik

Af Susanne V. Knudsen & Hanne Birkum Petersen (red.)

Debatten om faglighed i folkeskolens undervisning fokuserer på, at eleverne skal undervises mere i dybden og bredden. Men hvad med højden, der er kendetegnet ved refleksivitet, samarbejde og engagement? Kroghs Forlag

Introduktion til pædagogik.

Opdragelse. Dannelse. Socialisering.

Af Finn Held & Flemming Olsen (red.)

Bogen beskriver de vilkår, som er med til at bestemme pædagogers og læreres handlemuligheder i de institutioner, hvor de har deres professionelle virke. Bogens indhold bygger på viden fra filosofi, jura, sociologi, didaktik og psykologi. Frydenlund

Den sociologiske dimension i pædagogikken.

Af Lars Ulriksen

Den sociologiske dimension handler om forskellige måder at forstå opdragelse og uddannelse på i forhold til de sociale og samfundsmæssige rammer. Bogen er en del af 'Introduktion til pædagogik.' Frydenlund

Undervisning og læring.

Almen didaktik og Skolen i samfundet

Af Signe Holm-Larsen, Susanne Wiborg & Thyge Winther-Jensen (red.)

'Almen didaktik' og 'Skolen i samfundet' er to af fagene i læreruddannelsen, men deres aktualitet er langt bredere. Uanset hvor i uddannelsessystemet man befinder sig, har man som underviser brug for at vide noget om undervisningsbegrebet og den måde, hvorpå skolen spiller sammen med det øvrige samfund. Temaerne er belyst gennem 31 artikler skrevet af forfattere med erfaringsbaggrund fra undervisning og pædagogisk forskning og administration. Kroghs Forlag

Til barnets bedste.

Undersøgelser af børn og familier – En forskningsoversigt

Af Tine Egelund & Knut Sundell

Et bidrag til at øge vores viden om den sociale børneforsorgs arbejde ved at præsentere aktuel dansk og international forskning på området. Hans Reitzels Forlag

Udendørs pædagogik – boglig dannelse og sanselig erfaring

Af Lars Owe Dahlgren & Anders Szczepanski

Bogen forsøger at indkredse begrebet udendørspædagogik og fremhæver udendørspædagogikkens betydning som motivationsskabende faktor i forhold til livslang uddannelse, sundhed og livskvalitet i et økologisk bæredygtigt samfund. Forlaget Børn og Unge

Familier i forandring – hverdag og medier i danske familier

Af Ole Christensen & Birgitte Tufte

Børns liv og hverdag med de nye medier er ofte svært for forældrene at forstå. Og det skaber meget rabalder i de danske hjem, når der skal forhandles regler for mediebruget. Akademisk Forlag

Nedslag i børnelitteraturforskningen 2

Anna Skyggebjerg m.fl.

I den anden af en række artikelsamlinger i Center for Børnelitteraturs skriftserie lægges nogle af de centrale problemstillinger i børnelitteraturforskningen frem til diskussion – blandt andet hvilke særlige vilkår, der knytter sig til det at skrive børnelitteratur. Roskilde Universitetsforlag

Tekstkompetence – Rapport fra forskerkonference i Nordisk netværk for tekst og litteraturpædagogik

Af Vibeke Helmar & Susanne V. Knudsen (red.)

En perspektivering af det tekst- og litteraturpædagogiske felt gennem refleksioner over nogle af de sociale og kulturelle sammenhænge, som tekstlæsning og tekstproduktion er indfældet i. TemaNord 2001:576

Forskerne med de mest salgbare kompetencer bliver konsulenter i stedet for forskere. De bliver højt skattede medarbejdere, fordi de kan tjene penge. Men deres personlige grundforskningsindsats og meritering vil stå i stampe, fordi deres tid vil gå med at løse opgaver.

FOTO: BAM

Konsulent eller forsker?

Af Jørgen Øllgaard

* »Det er meningsløst at lave en sondring mellem grundforskning, strategisk forskning og anvendt forskning. Det er meget mere relevant at kategorisere i god og dårlig forskning ...« Citatet kan tillægges flere fremtrædende forskningsadministrative modernister. For dem er sondringen uhensigtsmæssig af flere grunde. Dels fordi de mener, at forskning i videnssamfundet skifter karakter, så den foregår mange steder (med flere aktører og ikke kun på universitetet). Dels fordi den er tværfaglig, så den samtidig har grundvidenskabelige og anvendelsesorienterede træk. Og dels fordi forskningens finansieringsformer og –kilder skal være fleksible og ikke på forhånd skal rubriceres i bestemte kasser.

De er modernister, og opfatter sig som reformatorer af en klassisk, idealistisk videnskabsforståelse, hvor grundforskning udgør basis for en ideelt interessefri bedrivelse af videnskab. I den moderne vidensøkonomi må man derimod erkende og forholde sig til videnskabens nye relationer som et forgrenet netværk, som John Ziman siger i 'Real Science'. Det lyder såmænd meget besnærende, men der må alligevel være gode grunde til at holde fast i nogle traditionelle sondringer, for eksempel mellem grundforskning, strategisk forskning og anvendt forskning.

Basisbevillinger og eksterne penge

Der er nemlig en vigtig relation mellem sondringen og det flerstrengede finansieringssystem. Den interne streng er basismidlerne til forskning via finansloven, som skal understøtte den langsigtede kundskabsudvikling og sikre, at forskere har en betydelig uafhængighed, hvad angår valg af forskningsopgaver. Den eksterne streng er midler fra forskningsråd, fonde, offentlige og private virksomheder. Det kan være penge til programforskning, særprojekter, rekvirerede konsulentopgaver eller lignende (Danmarks Forskningsråds årsrapport 1999).

Der er således en sammenhæng mellem bevillingsøkonomien og forskningsform. Tankegangen bag basisbevillingerne er at sikre den enkelte forskers mulighed for at stille krav om opretholdelse af sin faglige basis og sin forskningsfrihed. Hvis man udvander sondringen mellem de forskellige former for forskning – gennem nysprog som DPU's 'grundlagsforskning' – risikerer forskerne at komme ind på en glidebane, hvor de forskellige former gøres lige gyldige. Der kan således bedrives grundforskning, når man løser eksternt rekvirerede eller sponserede opgaver for eksterne midler. Hermed overses et af sektorforskningens og sektor-

Danmarks Pædagogiske Universitets forskningsøkonomi er et stykke moderne forskningspolitik: Der stilles stigende krav til det moderne universitet om at tjene penge ude i byen på rekvirerede opgaver, fondspenge og sponsorer. Men budgetforventningerne opfyldes kun trekvart, og det sætter systemet under pres – og åbner op for nogle uheldige scenarier for DPU's forskningstrategi og for forskerne

forskernes største problemer: At man for sjældent får mulighed (tid og penge) til at transformere empirien fra de rekvirerede opgaver til basisvidenskab. Der er en oplagt fare for et pædagogisk universitet, hvis grænsen mellem det sponserede konsulentarbejde og den egentlige grundforskning udviskes (terminologisk) for herved risikerer man faglig udvanding, hvis økonomien kommer under pres.

DPU og DTU med mest anvendelsesrelation

Det var ikke tilfældigt, at Danmarks Pædagogiske Universitet (foråret 2000) og Danmarks Tekniske Universitet (december 2000) var de første danske universiteter, der fik indført nye styrelsesformer med bestyrelser og udpegede ledelser. De pædagogiske og tekniske områder er nemlig også de videnskaber, som er tættest på praksis og anvendelse. Det er derfor også de videnskaber, som står under størst pres for at gøre op med de traditionelle sondringer og ændre forskningsbegrebet.

DTU er rettet mod teknikens praksis og mod tilknytning til den private sektor i erhvervslivet. I lovbemærkningerne hedder det da også, at det er 'et erhvervsrettet universitet'. Som den nye bestyrelse fortolker det 'skal DTU forberede de studerende til erhvervslivets funktioner ... udføre forskning, som er relevant og vigtig for samfundets teknologiske og erhvervmæssige udvikling og være opmærksom på, hvilke grundforsknings-, forsknings- og udviklingsmæssige resultater, der vil kunne omsættes til produkter, koncepter og/eller videnbaserede virksomheder' (interimbestyrelsen, december 2000).

DPU's felt er pædagogikken og omegn – og dermed primært den offentlige sektor. Selv om DPU's etablering delvist skete som et opgør med Danmarks Lærerhøjskoles traditionelle tilknytning til folkeskolen, så er det fortsat en professionsrettet læreanstalt, der i høj grad retter sig mod de mellemlange videregående uddannelser (heraf også CVU-konstruktionen). Oprettelsen markerer et forsøg på i højere grad at kvalificere den pædagogiske uddannelse og forskning i Danmark, men der vil også være kræfter, som modvirker denne bevægelse.

I forsøget på at indkredse DPU's forskningsopgaver vil stærke kræfter uden for academia stille spørgsmål ved nødvendigheden af denne akademisering af pædagogikken! Er det virkelig nødvendigt at gøre en videnskab ud af det at lære; var det ikke mest hensigtsmæssigt at uddanne folk til de nødvendige professioner uden denne unødvendige overbygning! Disse kredse vil i tale repræsentere

en traditionel forestilling om det pædagogiske område, men en del af dem – politikere, embedsmænd, kommunerepræsentanter og andre aftagere – vil samtidig i praksis repræsentere en rationalitet, som vil søge at målrette og anvendelsesorientere institutionen og forskningen.

Instrumentel forståelse af forskningen

I praksis vil der således være institutioner, der først og fremmest forstår DPU's forskningsside som et udvidet sektorforskningsinstitut: DPU's opgave er at stå til rådighed som sagkyndige inden for det pædagogiske felt og at påtage sig sponserede eller rekvirerede opgaver: At kortlægge, evaluere, effektmåle, kvalitets sikre, bedømme, vurdere aktivitet osv. – alt sammen nødvendige opgaver for kommuner, KL og Amdsrådsforeningen, Socialministeriet med flere.

Disse kræfter har en 'instrumentel' forståelse af forskningen. Med udgangspunkt i en tankegang om 'value-for-money' skal forskningen udnyttes og styres i retning mod en højere grad af samfundsnytte og –relevans. Forskning er et middel, og derfor må den udnyttes og styres mod områder af væsentlig økonomisk og samfundsmæssig betydning. I bedste fald skal forskningen således rette sig mod direkte anvendelse. Forskningen er blevet et middel frem for et mål i sig selv.

Bag disse bestræbelser ligger et økonomisk rationale. Der er i Folketinget stigende krav om retfærdiggørelse af initiativer ud fra, hvad der opfattes som legitimt og ansvarligt i forhold til samfundsøkonomien. Det får i stigende grad betydning for, hvilke budgetspørgsmål, der kan komme på dagsordenen.

Pengemangel som forskningsstyring

Universiteterne er i stigende grad sat under økonomisk pres. Dels er der indført STÅ'er (studentertaksametre). Og dels er optaget til universiteterne systematisk øget, uden at lærerressourcerne er fulgt med. Endelig er basisbevillingerne til forskning blevet udhulet efter 1998. Eventuelle merbevillinger til forskning blev fra starten af halvfemserne i stadig stigende grad omlagt til 'cigarkasser' – målrettede program-, pulje- og rådsbevillinger – det vil sige politisk øremærkede til bestemte forskningsområder.

Den almindelige forklaring på den udvikling hedder, at universiteterne skal effektivisere (spare) ligesom andre offentlige områder. Men politikernes motiver ►

- ▶ kan være langt mere udspekulerede og kyniske: Måske er underfinansiering simpelthen en måde at tvinge universiteterne sammen med eksterne interessenter og knytte dem tættere til en anvendelsesorientering?

Uanset hvorvidt det er en simpel besparelse, en effektivitetsbestræbelse eller en kynisk politisk strategi – eller alle tre ting – så er virkningen den samme: Underfinansieringen virker som en styringsmekanisme, hvor universiteter og institutter tvinges mod markedsførelse, kommercialisering og partnerskab med den private sektor.

DPU-bestyrelsens optimistiske budget

DPU var delvis et produkt af denne nye trend i forskningspolitikken og bestyrelsen var uden tvivl under pres, da den skulle udarbejde institutionens første budget i november 2000. Bestyrelsen opstillede da også meget ambitiøse mål for de eksterne indtægter: 34 mio. kroner i 2001 – svarende til at hver af de 100 fuldtidsansatte videnskabelige medarbejdere skulle indtjene gennemsnitligt 350.000 kr. i 2001. Målet var samlet at hente 24+10 millioner kroner på henholdsvis tilskudsfinansieret forskning (fondsmidler m.m.) og rekvireret forskning (kontraktforskning, bestillingsopgaver m.m.). Det mål har vist sig vel optimistisk, idet DPU-forskningen kun har formået at hente tre fjerdedele af det budgetterede ind i år. Budgettet for 2002 skyder måske endnu mere over målet. Her er bestyrelsens ambitionsniveau vokset til 30+12 mio. kr. i ekstern indtjening.

Budgetteringen var ikke baseret på en egentlig markedsanalyse af behovet hos potentielle pædagogiske kunder. Mens bestyrelsens forventninger var at ca. 33 pct. af de samlede forskningsindtægter skulle komme fra eksterne kilder, så fortæller Analyseinstitut for Forskningsstatistikker, at humaniora og samfundsvidenskaber på universiteterne kun er i stand til at hente 20-25 pct. af deres indtægter ude i byen. Derimod er de hårdere videnskaber bedre i stand til at tiltrække eksterne penge. Teknisk videnskab henter således over 40 pct. og på DTU budgetteres med, at halvdelen af forskningsmidlerne skal hentes fra eksterne kilder.

Bestyrelsen havde formentlig flere motiver bag de store budgetforventninger:

- Et budgetmæssigt hensyn. Når man anlagde et højt fagligt ambitionsniveau for den nye institution, så måtte dette også afspejles i en ekspansion og udvikling i budgettet. Men da basisindtægterne (via de årlige finanslove) ligger til et brat fald (med 10 pct.) mellem 2002-2003, måtte der kompenseres i indtægtsbudgettet et andet sted. Og underfinansieringen kunne alene fyldes ud gennem eksterne indtægter.

- En politisk hensigt: At bestyrelsen måske nok var klar over realiteten – at de forventede basisbevillinger ville være for små – men at overbudgettering ville være et signal til de bevilgende myndigheder om, at DPU's nye ledelse skam havde forstået de nye tiders krav til egenindtjening.

- En management-hensigt: At fremme den interne management ved en større tilknytning til markedet.

Usikre eksterne indtægter i fremtiden

Udsigterne til større eksterne indtægter er usikre og tvivlsomme. De generelle finanspolitiske stramninger kan kommunalt betyde, at der bliver færre rekvirerede opgaver. Og den pædagogiske og uddannelsesmæssige sektor står ikke øverst på prioriteringslisten. Grundlæggende bliver de offentlige forskningsbevillinger udsat for nedskæringer i disse år (på finansloven). Især forskningsrådene har udsigt til et mærkbart fald i de kommende år, fordi udløbne programmer ikke bliver erstattet. I den forstand er det af mindre betydning, at politikerne angiveligt gør op med den såkaldte 'cigarkasse-politik', hvor politikerne i stigende grad i 90'erne formulerede specifikke forskningsprogrammer på udvalgte områder. Endelig skal man ikke være blind for, at en strammere finanspolitik kan betyde prioriteringer til fordel for de hårdere videnskaber (teknik og naturvidenskab) frem for de bløde (samfundsvidenskab og humaniora). Således viser det foreløbige offentlige forskningsbudget for 2002 nogle markante udviklingstræk for forskning i nedskæringstider:

Opgøres der på forskningsfelter falder det i øjnene, at forskning i sociale forhold, uddannelse og arbejdsbetingelser står for den største tilbagegang (13-24 pct.), når man går tæt på regeringens finanslovsforslag for 2001 (fra september 2000). Det er netop nogle af DPU's centrale forskningsfelter. Tendensen viser sig også, når der opgøres på fordelingen af grundforskningsmidler mellem hovedområderne. Her sker der tilsyneladende en omflytning af midler 2001-2002. Når der sker en hård prioritering af de marginale midler kommer det især teknik, naturvidenskab og sundhedsvidenskab til gode (+12 pct.), mens humaniora (+6 pct.) og især samfundsvidenskab (+4 pct.) kommer mindst til fadet. Dog med det forbehold at disse markante udviklingstræk i nogen grad kan være resultatet af ændrede opgørelsesmetoder.

Flere kompromiser i jagten på forskningspenge

Det kan forudses, at DPU i 2002 ikke lever op til den forventede eksterne indtægt på 42 millioner. Hvis der kommer til at mangle for eksempel 10 mio. kan der opstilles flere scenarier for konsekvenserne: De kvalitative konsekvenser vil blive, at ekspansionsstrategien med ca. 10 nyansættelser i 2002 må sættes i bero. Det vil begrænse mulighederne for at opfylde nogle af DPU's succeskriterier: Uddannelser på højeste niveau og af international kvalitet samt forskning på højeste niveau i international målestok.

De forskningsfaglige prioriteringer kan også komme under pres: Forskningschefen og -lederne vil i jagten på penge i højere grad være villige til at gå på kompromis med universitetets kerneområder. I dag hedder det ideelt, at det gen-

Jørgen Øllgaard er sociolog og journalist.

nemgængende kriterium for udvælgelse af forskningsprojekter er et relevanskriterium, idet sponsorerede forskningsprojekter skal være relevante i forhold til universiteternes forskningsprofil og i overensstemmelse med den opstillede forskningsplan. Pengemangel kan betyde, at man i højere grad vil byde ind på opgaver i randområderne af sine kompetencer. Samtidig bliver man også mere påvirkelig over for at gå på kompromis med de betingelser, der sættes ved indgåelse af kontrakter. Man kan blive nødt til at acceptere en mindre overhead-dækning end der egentlig burde følge med. Man kan blive nødt til at finde sig i mere eller mindre underforståede krav om indlejring af forskningsprogrammer, det vil sige, at når den eksterne finansiering udløber går man ud fra, at DPU af de almindelige basismidler finansierer en fortsættelse.

Endelig er der problemet med underfinansiering af visse uddannelsesområder. Hvis taksameterindtægterne ikke dækker de faktiske udgifter til gennemførelse af undervisning, må pengene nødvendigvis hentes andre steder fra, for eksempel fra forskningsbevillingen. På disse områder indtager DPU imidlertid ingen særstilling. Også de andre universiteter lever med de samme vilkår med underbudgettering. Men DPU adskiller sig måske fra de øvrige universiteter – som også mangler basismidler – ved at være en nyetableret institution på godt og ondt, men måske på ondt, fordi man er lanceret med store ambitioner og med ekstra store krav til at legitimere universitetets berettigelse i omverdenen. Eneste vej ud af den klemme er flere basismidler til forskning, hvis institutionen skal leve op til både de interne ambitioner og til de eksterne krav om at påtage sig den brede opgaveportefølje (uddannelse, forskning, efter-/videreuddannelse, CVU-service-ring med mere).

... og konsekvenserne for forskerne

Der kan opstilles forskellige scenarier for konsekvenserne for den enkelte DPU-forsker, når der fattes forskningsmidler. Med det udmeldte mål på 350.000 kr. pr. forsker er der opstillet et succeskriterium, som er særdeles kontant – om ikke for den enkelte forsker så for det enkelte institut. I praksis vil der være et betydeligt pres på institutlederne til at legitimere sig ved i så høj grad som muligt at leve op til målsætningen. Og dette pres vil forplante sig som management og til den enkelte forsker.

Der kan også opstå en arbejdsdeling mellem medarbejderne: Forskerne med de mest salgbare kompetencer bliver konsulenter i stedet for forskere – i sektorforskningen er denne skelnen mellem medarbejderne formaliseret i titlerne forskningsrådgiver og seniorrådgiver. De bliver højt skattede medarbejdere, fordi de kan tjene penge. Men deres personlige grundforskningsindsats og meritering vil stå i stampe, fordi deres tid vil gå med at løse opgaver. Og når de bagefter så skal kvalificere deres rekvirerede opgaver til 'grundlagsforskning' – som det hedder i DPU-sprog – er der desværre ikke tid eller penge til det. Alt andet lige vil det

gå ud over den frie og uafhængige forskning – 'den kritiske masse'.

Som en del af beskrivelsen af den enkelte medarbejder har DPU opstillet en tredjedelsmodel: Set over en årrække skal den enkelte medarbejders arbejdstid i gennemsnit fordele sig over tre dimensioner: Undervisning, pålagt forskning og suveræn forskning. Denne model beskriver såvel pligter som rettigheder. For at den i praksis kan virke som et værn mod forvriddning af den enkelte vip'ers arbejde er det dog nødvendigt at aftale indarbejdede alarmsignaler, hvis en medarbejder over en længere periode pålægges ensidige opgaver, for eksempel en stor undervisningsbyrde. Og så må der laves en nærmere præcisering af tidsperioden, som arbejdstiden skal opgøres over (3-4-5 år?).

Samtidig må man – og her er jeg tilbage i indledningen – være varsomme med nysprog, så der ikke sker en udvanding af de enkelte forskningsformer. Hvis der sker en mudring af 'den pålagte forskning' og 'den suveræne forskning' kan der opstå en praksis, så den første (sponsorerede) opgave automatisk forpligter den anden (selvdisponerede) forskning. Eller hvor forskningsledelsen først kan pålægge en forsker en sponseret opgave for derefter at kræve, at den gøres til genstand for grundlagsforskning. Og hermed er jeg tilbage ved min indgang: At i det tilfælde, hvor forskeren ikke kan holde fast i at det suveræne forskningsarbejde tilhører kategorien 'grundforskning' risikerer forpligtelsen og retten hertil at erodere.

Hvad så denne 'grundforskning' består i på et pædagogisk universitet, er så et helt andet spørgsmål, som jeg ikke skal gøre mig klog på. ▲

Asterisk

POSTBEFORDRET BLAD

(0900 KHC)

The Danish **Danmarks**
Pædagogiske Universitet
University of Education

Emdrupvej 101
2400 København NV

T: 39 69 66 33
F: 39 69 45 43

www.dpu.dk

